

Ημέρες ντροπής και εξευτελισμού.

Του Εφ. Ανθυποπλοιάρχου κατά τον Β' Π.Π. Ευγενίου ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΝΑΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΑΠΟ ΤΑ ΤΕΥΧΗ ΑΠΡΙΛΙΟΥ-ΜΑΙΟΥ 1984 ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΥ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ "ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ"

**Μαρτυρία του ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ (1916-1995), Εφέδρου
Ανθυποπλοιάρχου
και Πρώτου Μηχανικού της Κορβέτας ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ του Πολεμικού
μας Ναυτικού το 1944.**

Ο Ευγένιος Παναγόπουλος γεννήθηκε και έζησε στην Ελλάδα μέχρι την αποφοίτησή του από το Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο. Συμπλήρωνε τις σπουδές του στην Αγγλία, όπου τον βρήκε η 28η Οκτωβρίου 1940. Αμέσως επιζήτησε να καταταγεί ως εθελοντής στο Ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό και επειδή αυτό δεν ήταν τότε πρακτικώς εφικτό, υπηρέτησε στις Αγγλικές Ένοπλες Δυνάμεις μέχρι το 1942, οπότε μετετάγη στο Πολεμικό μας Ναυτικό, στο οποίο υπηρέτησε ως Αξιωματικός σε μάχιμα πλοία μέχρι την απελευθέρωση της Ελλάδας. Μεταπολεμικώς σταδιοδρόμησε επιτυχώς και διακρίθηκε στο εξωτερικό μέχρι το τέλος της ζωής του, αποδεικνύοντας πολλές φορές εμπράκτως την άσβεστη φιλοπατρία του προς την Ελλάδα με διάφορες δωρεές (3 πρωτοποριακά εξοπλισμένα ταχύπλοα στο ΠΝ, Μουσείο Πλαταιαίων κτλ).

Περίληψη

Κατωτέρω περιγράφεται το διαρκούντος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου (Β' ΠΠ) μεγαλύτερο από τα κινήματα των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων, αυτό που έλαβε κυρίως χώρα στη Μέση Ανατολή το Πάσχα του 1944, όπως το έζησε ένας από τους πολλούς Έλληνες εθελοντές, που δεν ανήκε σε κάποια κομματική παράταξη και κατά τη διάρκεια της Γερμανικής-Ιταλικής-Βουλγαρικής κατοχής της μητέρας πατρίδας πολέμησε στο εξωτερικό εναντίον του ξονα, μέχρι την απελευθέρωση της Ελλάδας. Σύμφωνα με την ακόλουθη μαρτυρία, στις Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις που πολεμούσαν στο εξωτερικό στο πλευρό των Συμμάχων μας, αναπτύχθηκε έντονη κομματική διείσδυση, ιδίως εκ μέρους του ΚΚΕ και των παλαιότερα αποτάκτων και εν τω μεταξύ επανελθόντων "Βενιζελικών" Αξιωματικών του κινήματος του Ελευθερίου Βενιζέλου του 1935. Οι εν λόγω μεθοδεύσεις είχαν αναπτυχθεί στο

Πολεμικό Ναυτικό κυρίως μεταξύ εκείνων που υπηρετούσαν σε Υπηρεσίες Ξηράς, ενώ οι Αξιωματικοί και τα πληρώματα των Πολεμικών μας Πλοίων εκτελούσαν τις επικίνδυνες αποστολές τους στις θάλασσες, χωρίς να συμμετέχουν σ' αυτές. Οι "Βενιζελικοί" σχεδίασαν αρχικά και ξεκίνησαν περί το Πάσχα του 1944 ένα "μαλακό" Κίνημα, για να προωθηθούν περαιτέρω, έχοντας ήδη ανακτήσει το χαμένο έδαφος με την επαναφορά τους στις Ένοπλες Δυνάμεις. Το ΚΚΕ όμως, ενεργώντας μεθοδικότερα και συνωμοτικότερα, επέτυχε να υπερκεράσει το εν λόγω Κίνημα και να το θέσει υπό τον έλεγχό του, προκειμένου να καρπωθεί εκείνο την Εξουσία. Αποτέλεσμα αυτών των μεθοδεύσεων ήταν, μεταξύ άλλων, η ουσιαστική διάλυση των Ενόπλων μας Δυνάμεων στο εξωτερικό ενόπιον του Εχθρού και η υποβάθμιση της Ελληνικής συμβολής και θέσεως μετά τη λήξη του Β' ΠΠ.

Εισαγωγή

Με μεγάλη στενοχώρια και δισταγμό γράφω τη θλιβερή αυτή ιστορία, όταν μάλιστα πρόκειται να δημοσιευθεί σε Πασχαλινό τεύχος του Ελληνοαμερικανικού περιοδικού "ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ". Απ' την άλλη μεριά, σκέφτηκα ότι είναι καλό για μας τους Έλληνες να βλέπουμε καθαρά μπροστά μας τα χάλια στα οποία μας οδηγούν η ακράτητη ατομική φιλοδοξία και η διχόνοια. Μάς φέρνουν από τα ύψη της δόξας στα βάραθρα του εξευτελισμού και πολλές φορές κοντά στο σβήσιμο κι αυτής της εθνικής μας υπάρξεως. Και δεν είναι το ελάττωμα αυτό κάτι το πρόσκαιρο ή μόνο των μοντέρνων χρόνων. Είναι ελάττωμα της ράτσας μας από την αρχή της εθνικής μας Ιστορίας.

Ο εθνικός μας ήρωας Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, που είχε ζήσει τέτοιες περιστάσεις πολλές φορές κατά τα χρόνια της απελευθερωτικής επαναστάσεως του 1821, είχε πει: "Εμείς οι Έλληνες είμαστε τρελλοί, αλλά έχουμε γνωστικό Θεό"! Όταν το ανέφερα αυτό σε ένα φίλο μου για να του δώσω θάρρος, τότε με την κρίση του Κυπριακού το 1974, μου απάντησε: "Ναι, αλλά αυτές τις μέρες θα πρέπει ο Θεός μας να δουλεύει υπερωριακά για να μας σώσει"!

Όταν ήμουνα παιδί είχα διαβάσει το βιβλίο του Σπύρου Μελά "Ο Γέρος του Μωριά", που ήταν η ιστορία του Κολοκοτρώνη και ουσιαστικά της Επανάστασεως του 1821. Μετά τα πρώτα κεφάλαια, τις δόξες των μαχών, (Βαλτέτσι, Τριπολιτσά, Δερβενάκια κ.λπ.) αρχίζει το κεφάλαιο "Ο Διχασμός και Εμφύλιος Πόλεμος" με τα λόγια: "Αγαπητέ αναγνώστη, μόλις αρχίσεις να διαβάζεις το κεφάλαιο αυτό θα σου έλθει αηδία και τέτοια στενοχώρια που θα θέλεις να πετάξεις το βιβλίο, για να μην αντικρίσεις τον εθνικό μας εξευτελισμό. Μην το κάνεις. Διάβασε το κεφάλαιο προσεκτικά και χώνεψε καλά το περιεχόμενο, για να μάθεις σαν Έλληνας καλά το μάθημα για τις συνέπειες του αλληλοφαγώματος. Και πέρασε το μάθημα αυτό στα παιδιά σου"!

Ποτέ δεν ξέχασα αυτά τα λόγια και κάθε φορά που πήγαινα στην Αθήνα και επισκεπτόμουνα το Εθνικό Μουσείο, έβλεπα πάντα εκεί εκτεθειμένο το κρανίο του Πάνου Κολοκοτρώνη, αγνού αγωνιστού, γιου του Θεόδωρου, με μια τρύπα σφαίρας. Τον δολοφόνησαν οι πολιτικοί αντίπαλοι του πατέρα του. Δεν το έχουν πια εκεί. Δεν ξέρω γιατί το βγάλανε, αλλά θα έπρεπε να το ξαναβάλουν πάλι και να το δείχνουν στους μαθητές των σχολείων, όταν τους πηγαίνουν στο Μουσείο για επίσκεψη.

Τα ίδια λέγω κι' εγώ στους αναγνώστες της ιστορίας αυτής, και τους ζητώ συγγνώμην αν τους δημιουργώ αισθήματα μεγάλης στενοχώριας, τις χαρούμενες αυτές ημέρες του Πάσχα.

Τα γεγονότα που περιγράφω είναι ακριβώς όπως τα έζησα μέσα στο στασιασμένο πλοίο, στο στρατόπεδο αιχμαλώτων που μας έβαλαν γγλοι, στα Στρατοδικεία κ.λπ., κ.λπ. Δεν κάνω σχόλια καθόλου, γιατί τα συμβάντα είναι ακόμα φρέσκα, για να μπορεί κανείς να σχηματίσει μια ιστορική εικόνα χωρίς προκατάληψη.

Πριν ξεσπάσει το Κίνημα

Άνοιξη του 1944, μήνας Μάρτιος. Υπηρετούσα ως Α' Μηχανικός στην κορβέτα "ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ". Είχαμε βάση στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου και οι επιχειρήσεις μας ήταν να παίρνουμε νηοπομπές από την Ανατολική Μεσόγειο, κυρίως τη διώρυγα του Σουέζ, και να τις πηγαίνουμε συνοδεία μέχρι το Γιβραλτάρ. Από εκεί βγαίναμε έξω στον Ατλαντικό κάπου 100-200 μίλια και παραλαβαίναμε άλλες νηοπομπές από τα συνοδά του Ατλαντικού, κυρίως Αμερικάνικα, και τις φέρναμε στην Ανατολική Μεσόγειο. "Αλλέ-ρετούρ" ένας μήνας, κι έτσι δεν χάναμε και το λογαριασμό των μηνών και των εποχών του έτους!

Η Μεσόγειος είχε σχεδόν καθαρίσει τότε από τους Γερμανο-Ιταλούς και οι μάχες γίνονταν στο Ιταλικό μέτωπο και στο Ρωσικό, όπου οι Ρώσοι πλησίαζαν τη Βαρσοβία. Το Κασίνο και η Νεάπολη είχαν πέσει, αν θυμάμαι καλά, αλλά οι Γερμανοί βαστούσαν ακόμη στα Βαλκάνια και την Ελλάδα φυσικά. Η απόβαση στην Β. Ευρώπη δεν είχε γίνει ακόμα. (Έγινε αρχές Ιουνίου του 1944).

Τα ταξίδια μας ήταν μονότονα, μόνο που και που κανένας τορπιλλισμός από υποβρύχιο ή κανένας μεμονωμένος αεροπορικός βομβαρδισμός. Τίποτα το αξιόλογο. Ήταν κι άλλη μια κορβέτα Ελληνική στο στολίσκο μας, ο "ΣΑΧΤΟΥΡΗΣ", κι έτσι κάναμε και λίγο παρέα τις 2-3 ημέρες το μήνα που σταματούσαμε σε λιμάνι. Στον "ΣΑΧΤΟΥΡΗ" ήταν Α' Μηχανικός ο Κώστας Χατζηευαγγέλου, καλός φίλος και τότε και μεταπολεμικά. Για να διασκεδαστεί η μονοτονία πιάσαμε και ... Κουμπαριά. Εκείνος μου βάφτισε το δεξί καζάνι του караβιού, τόβγαλε Μανώλη, δεν ξέρω γιατί, κι εγώ του βάφτισα το αριστερό και τόβγαλα Κωσταντή. Κάναμε και πάρτυ κανονικό και διασκεδάσανε τα πληρώματά μας. Σε άλλο ταξίδι λογαριάζαμε να κάνουμε και συνοικέσιο και γάμους με τα άλλα δυο καζάνια μας. Και άλλο πάρτυ βέβαια!

Οι πρώτες ενδείξεις του Κινήματος

Σε ένα ταξίδι χωρίστηκε ο στολίσκος και φτάσαμε στο Πορτ Σάϊδ χωρίς τον ΣΑΧΤΟΥΡΗ. Μπαίνοντας μέσα στο λιμάνι περνούσαμε απέναντι από τον "ΑΒΕΡΩΦ", το παλιό και ένδοξο θωρηκτό μας, που αφού είχε δουλέψει και σε τούτο τον πόλεμο στη Μεσόγειο και τον Ινδικό Ωκεανό, είχε πια αράξει στο Πορτ Σάϊδ και το χρησιμοποιούσε ο Στόλος σαν Βάση διερχομένων και για Σχολές. Άλλο Ελληνικό Πολεμικό δεν υπήρχε στο λιμάνι.

Καθώς περνούσαμε, βγήκε όλος ο κόσμος του ΑΒΕΡΩΦ στα καταστρώματα και μας χαιρετούσε με τα μαντήλια και με ζητωκραυγές. "Ρε μπράβο", σκεφτήκαμε κι' εγώ και μερικοί άλλοι Αξιωματικοί που στεκόμαστε στο κατάστρωμα της κορβέτας μας, επί τέλους εκτιμάει ο κόσμος την εργασία μας, όσο μονότονη και ταπεινή κι αν ήτανε! Δεν πήγε το μυαλό μας ότι κάτι άλλο κρυβότανε πίσω από τις ζητωκραυγές και τις χαιρετούρες, όπως μάθαμε - και πάθαμε - αργότερα. Ήρθε δίπλα μας μια βενζινάκατος του ΑΒΕΡΩΦ και μερικοί του δικού μας πληρώματος κουβεντιάσανε μεταξύ τους με τον ΑΒΕΡΩΦ. Δεν δώσαμε καμιά σημασία.

Μετά 2-3 ώρες, παίρνουμε διαταγή του Έλληνα Ναυάρχου Αλεξανδρή, Αρχηγού του

Στόλου, να φύγουμε από το Πορτ Σάϊδ και να πάμε στην Αλεξάνδρεια. Μάς φάνηκε κάπως παράξενο, γιατί σχεδόν πάντα οι νηοπομπές άρχιζαν από το Πορτ Σάϊδ. Πάλι δεν δώσαμε σημασία και ξεκινήσαμε. Ήταν περίπου μιας μέρας πλους. Όπως πλησιάζαμε έξω από την Αλεξάνδρεια, έρχεται κοντά μου ένας ναύτης από το πλήρωμα της μηχανής και μου λέει κάπως διστακτικά και φοβισμένα: "Κύριε Πρότε, γίνανε φασαρίες στο Στόλο". "Τι φασαρίες βρε Νικολό;" "Είδατε αυτούς που ήρθανε από τον ΑΒΕΡΩΦ; Φέρανε χαρτιά στο καράβι μας. Έγινε στάση στην Αλεξάνδρεια". "ντε ρε από δω, έγινε στάση και μας στέλνει ο Ναύαρχος εκεί μέσα, στου λύκου το στόμα; Σάς έχει πιάσει η λαμαρίνα και δεν ξέρετε τι λέτε. Νερούλιασε το μυαλό σας από το ταξίδι!" Έφυγε χωρίς να προσθέσει τίποτα άλλο.

Όπως μπαίναμε στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας βλέπουμε δυο Ελληνικά πολεμικά, τον ΗΦΑΙΣΤΟ, πλοίο-συνεργείο του Στόλου και το Αντιτορπιλικό ΚΡΗΤΗ δεμένο δίπλα του. Παραμέσα δυο Εγγλέζικα καταδρομικά, τα ΩΡΙΩΝ και ΑΡΕΘΟΥΣΑ. Το τελευταίο είχε τορπιλλιστεί όταν ήταν μαζί μας σε μία νηοπομπή της Μάλτας το 1942. Είχε χάσει τότε κάπου 200 ανθρώπους, αλλά τώρα ήτανε επισκευασμένο και εν ενεργεία πάλι. Μου έκανε εντύπωση τι γύρευαν τα καταδρομικά αυτά στο λιμάνι της Αλεξάνδρειας τώρα που πια μόνο ελαφρά πολεμικά πλοία σύχναζαν εκεί. Ήταν και 4-5 κορβέττες και φρεγάτες Εγγλέζικες, φουνταρισμένες στον προλιμένα. Δέσαμε δίπλα σε μια απ' αυτές και ακολούθησε η ρουτίνα του λιμανιού, στερέωση μηχανής, καζανιών, πυροβόλων, βομβών βάθους κ.λπ. βάρδιες λιμένος και η συνηθισμένη προετοιμασία για "εξόδου", δηλαδή άδεια λιμανιού για το πλήρωμα.

Εκεί που περπατούσα στο κατάστρωμα, βλέπω τον κόσμο να μαζεύεται σιγά-σιγά στο πλωριό υπόφραγμα (διαμέρισμα πληρώματος). Προχωρώ προς τα εκεί και βλέπω ένα ναύτη πυροβολητή ανεβασμένο σε ένα κασόνι να βγάζει λόγο. Απ' όσα πήρε τ' αντί μου, έλεγε ότι το αίτημα των πληρωμάτων ήταν να γίνει μια ενιαία Κυβέρνηση του εξωτερικού και της Ελλάδας, τις οποίες πολλά μέρη ήταν ελευθερωμένα πια και εκυβερνώντο από την "Κυβέρνηση των Βουνών", όπως την έλεγαν, προκειμένου να προετοιμαστεί το έδαφος, ώστε με την πλήρη απελευθέρωση, που φαινόταν πια ότι θα ερχόταν σύντομα, να αποκατασταθεί η τάξις και να εγκατασταθεί ενιαία Κυβέρνηση στη χώρα, χωρίς να δημιουργηθούν επεισόδια μεταξύ των διαφόρων μερών. Έβγαζαν μερικοί και έδιναν στον κόσμο ένα χαρτί που τόλεγαν "πρωτόκολλο" και τους ζητούσαν να το υπογράψουν, πράγμα που έκαναν οι περισσότεροι. Ήταν, έλεγαν, αίτημα των πληρωμάτων που θα υποβάλλουν νόμιμα μέσω του Ναυάρχου.

Όλα καλά, αλλά μου μπήκαν ψύλλοι στ' αυτιά. Τι δουλειά έχουν τα πληρώματα να υποβάλλουν πολιτικά αιτήματα στο Ναύαρχο και μάλιστα εν καιρώ πολέμου; Επενέβην, χωρίς να διστάσω και χωρίς καλά-καλά να σκεφθώ. Προχώρησα προς τον ομιλητή και του είπα ότι αυτό που κάνουν μπορεί να χαρακτηριστεί ως απειθαρχία, παρ' όλων ότι αυτά που λέγαν εφαινοντο λογικά. Συνέστησα να μη βιαστούν να υπογράψουν και να στείλουν χαρτιά στο Ναύαρχο. Το καράβι έχει Κυβερνήτη είπα και να αποταθούν σ' αυτόν για να εκφράσουν τις επιθυμίες τους. Όσο για μένα το καθήκον μου είναι να αναφέρω στον Κυβερνήτη τι συμβαίνει, και είμαι βέβαιος ότι κι' αυτός θα πράξει ό,τι επιβάλλει η τάξις σε μια τέτοια περίπτωση. Με άκουσαν με σεβασμό χωρίς να κάνουν κανένα σχόλιο και παραμέρισαν για να βγω έξω από το υπόφραγμα κατευθυνόμενος προς το διαμέρισμα του Κυβερνήτου. Πριν φθάσω εκεί, βλέπω να βγαίνουν από μια βενζινάκατο του Αντιτορπιλικού ΚΡΗΤΗ δυο Αξιωματικοί, ο Νίκος Πίττας, παλιός φίλος και συμμαθητής από την Αγγλία κι' άλλος ένας, έφεδρος κι' αυτός, που δεν θυμάμαι το όνομά του. Κουλουμώσαμε τριγύρω τους και με κατάπληξη ακούμε να μας ρωτάνε: "Τι πάθατε κι' ήλθατε μέσα;" (στην Αλεξάνδρεια). "Τι πάθαμε; Γιωτ είμαστε; Διαταχτήκαμε κι' ήρθαμε!" "Δεν ξέρετε ότι έχει επαναστατήσει ο

Στόλος;" Κοκαλώσαμε. Στα γρήγορα μας είπαν τις λεπτομέρειες: Όσα καράβια Ελληνικά ήσαν στην Αλεξάνδρεια, όπως τα ΠΙΝΔΟΣ, ΚΡΗΤΗ, ΗΦΑΙΣΤΟΣ, αλλά και ο ΑΒΕΡΩΦ στο Πορτ Σάϊδ, εστασίασαν. Επιτροπές των πληρωμάτων πήραν την εξουσία στο χέρια τους από τους Αξιωματικούς και διηύθυναν τα πλοία. Έβαλαν τους Αξιωματικούς υπό περιορισμό και δεν υπακούουν στις διαταγές του Άγγλου Ναυάρχου για πολεμικές αποστολές, έκτος εάν ικανοποιηθούν τα αιτήματα των πληρωμάτων περί ενιαίας Κυβερνήσεως με την Ελλάδα. Στο Αντιτορπιλικό ΠΙΝΔΟΣ πέταξαν τους Αξιωματικούς στη θάλασσα μέσα στο λιμάνι, απ' όπου τους μάζεψε μια φελούκα αράπικη και τους έβγαλε έξω. Αυτά έγιναν προ μιας εβδομάδος και φαίνεται ότι τώρα κάπως εξομαλύνεται η κατάσταση. Έβαλε άλλους Αξιωματικούς ο Ναύαρχος στο ΠΙΝΔΟΣ και το πλοίο έφυγε σε αποστολή. Τα συνεργεία του ΗΦΑΙΣΤΟΥ τελειώνουν τον καθαρισμό των καζανιών του Αντιτορπιλικού ΚΡΗΤΗ και θα έφευγε κι' αυτό αργά το ίδιο βράδυ. Άλλες πληροφορίες δεν είχαν για τα καράβια στη Μάλτα, στην Αγγλία ή αλλού, δηλαδή αν στασίασαν ή όχι.

Θόλωσε το μυαλό μου. Έγιναν αυτά προ μιας εβδομάδος και μας έφερε στο στόμα του λύκου ο Ναύαρχος; Τι γινόταν; Ποιες σκοτεινές δυνάμεις είχαν εξαπολυθεί και τι θα απογίνει; Ένωθα όπως σε μια παλαιότερη περίπτωση που ήμουν μ' ένα βαποράκι που έκανε νερά και βούλιαζε σιγά-σιγά, χωρίς να μπορούμε να δούμε από που μπαίνανε τα νερά. Μόνο τα βλέπαμε ν' ανεβαίνουν, ενώ στεκόμαστε άπρακτοι και απελπισμένοι. Τη φορά εκείνη τουλάχιστον κάτσαμε το βαποράκι στα ρηγά και το σώσαμε τελικά!

Τρέχουμε στο διαμέρισμα του Κυβερνήτη, που είχε ήδη καλέσει μ' αγγελιαφόρο όλους τους Αξιωματικούς. Ήξερε την όλη υπόθεση, γιατί είχε βγει από το πλοίο βιαστικά μετά την άφιξη μας και πήγε στο Αρχηγείο του Στόλου, που βρισκόταν απέναντι από εκεί που ήμαστε φουνταρισμένοι. Είδε τον Ναύαρχο και γύρισε φέρνοντας μαζί του οδηγίες και ένα μάτσο χαρτιά. Ανάφερα στον Κυβερνήτη όσα είχα δει και ακούσει στο υπόφραγμα και όσα μας είχαν πει οι δυο Αξιωματικοί του Αντιτορπιλικού ΚΡΗΤΗ. Πρόσθεσα ότι δεν ξέρω για τους άλλους συναδέλφους, αλλά εγώ θα ακολουθούσα ό,τι διαταγές μας έδινε ο Κυβερνήτης, έστω και αν με πετούσε το πλήρωμα στη θάλασσα. Όλοι οι άλλοι Αξιωματικοί με μια φωνή επιβεβαίωσαν το ίδιο. Πήρε τον λόγο ο Κυβερνήτης και μας διάβασε εγκύκλιο του Ναυάρχου, σύμφωνα με την οποία, παρ' ότι έγιναν σοβαρά έκτροπα στο Αντιτορπιλικό ΠΙΝΔΟΣ και σε άλλα πλοία του Στόλου, η κατάσταση εξομαλύνεται και προβλέπεται ότι θα επέλθει πλήρης επιστροφή των πλοίων στα κανονικά τους πολεμικά καθήκοντα πολύ σύντομα. Τα δε αιτήματα των πληρωμάτων, όπως εξεδηλώθησαν με το υπογραφέν πρωτόκολλο, διεβιβάσθησαν κανονικά στην Κυβέρνηση, και για το σκοπό αυτό ο Ναύαρχος έστειλε στο Κάιρο Αξιωματικούς του Επιτελείου του για να εξηγήσουν και υποστηρίξουν τα αιτήματα στον Βασιλέα και την Κυβέρνηση. Κανένα επομένως πρόβλημα δεν παρουσιάζει η κατάσταση και είναι νόμιμο και κανονικό να υπογραφεί το πρωτόκολλο και από τους Αξιωματικούς, και πρώτος υπογράφει αυτός. Ακολουθήσαμε όλοι με τη σειρά βαθμού και ησυχάσαμε ότι το πράγματα πήγαν καλά και κάναμε και ένα θεάρεστο έργο. Αλλά πίσω είχε η αγλάδα την ουρά!

Ετοιμαστήκαμε να βγούμε "εξόδου", κι' εγώ ιδιαίτερα να πάω να επισκεφθώ τους Αξιωματικούς της "ΠΙΝΔΟΥ", που ήταν φίλοι μου οι πιο πολλοί, αφού είχα υπηρετήσει στο Αντιτορπιλικό αυτό κάπου δυο χρόνια μαζί τους. Κατέλυσα στο ξενοδοχείο "Μετροπόλ", όπου σύχναζαν πολλοί Έλληνες Αξιωματικοί του Ναυτικού, κι' έμαθα από κάποιους ότι ο φίλος μου Νίκος Κογεβίνας και μερικοί άλλοι της "ΠΙΝΔΟΥ" ήταν το βράδυ εκείνο στο σπίτι του Χωρέμη, ενός από τους πιο γνωστούς Έλληνες της Αλεξάνδρειας, που συχνά μας φιλοξενούσαν στα σπίτια τους. Πήγα εκεί και τους βρήκα. "Τι έγινε βρε παιδιά, πώς δημιουργήθηκε το κακό αυτό και δεν είχαμε πάρει χαμπάρι τίποτα τόσα χρόνια; αυτό κι' αυτό

μας είπε ο Κυβερνήτης μας". Με πικρό χαμόγελο στο χείλη τους μου έδωσαν διαφορετική εικόνα της υποθέσεως, απ' ότι μας είχε δοθεί από τον Κυβερνήτη μας και την εγκύκλιο του Ναυάρχου. Κατάπληκτος άκουγα απίστευτα πράγματα. Τα γράφω όπως μου το είπαν χωρίς να προσθέσω σχόλια δικά μου:

Από αρκετόν καιρό, ένα-δυο χρόνια, είχαν δημιουργηθεί κόμματα μέσα στο Ναυτικό και στο Στρατό, παρ' όλο ότι ο Πόλεμος ήταν στη βράση του και το αποτέλεσμα του δεν φαινόταν ακόμη καθαρά. Πολλοί που είχαν φύγει ως απότακτοι μετά το κίνημα του Βενιζέλου το 1935 είχαν γυρίσει στις Ένοπλες Δυνάμεις με το βαθμό που θα είχαν αν δεν είχαν αποταχθεί το '35. Δηλαδή αν είχε φύγει ένας Αξιωματικός του Ναυτικού με βαθμό Σημαιοφόρου το 1935, γύριζε το 1944 με βαθμό Υποπλοίαρχου ή Πλωτάρχου και πιθανώς του εδίδετο και η διοίκηση πλοίου ή στρατιωτικής μονάδος. Αυτό είχε συμβεί και ως αντίδρασις τρόπον τινά κατά της δικτατορίας του Μεταξά, μετά την πτώση της Ελλάδος το 1941. Οι Αξιωματικοί είχαν χωριστεί σε δυο στρατόπεδα και το ένα αποκαλούσε το άλλο "Φασίστες" ή "Βενιζελικούς". Εν τω μεταξύ ο Βενιζέλος είχε πεθάνει από το 1936 και μόνο εμείς οι τρελλοέλληνες μπορούσαμε να έχουμε ακόμα κόμματα στο όνομα πολιτικού ανδρός που είχε πεθάνει προ δεκαετίας περίπου! (Εκτός βέβαια από τους πιο τρελλούς κι' από μας Ισπανούς, που είχαν κόμμα, τους Καρλιστάς, στο όνομα ενός Βασιληά που είχε πεθάνει πριν 100 ή 150 χρόνια!)

Η επαναφορά αυτή των αποτάκτων Αξιωματικών του 1935 είχε δημιουργήσει αντιδράσεις στους άλλους Αξιωματικούς που είχαν υπηρετήσει συνέχεια όλα τα χρόνια του πολέμου και ξαφνικά βρισκόντουσαν κατώτεροι σε βαθμό και αρχαιότητα από αυτούς που επανήρχοντο. Επίσης, πολλοί από τους, ας τους πούμε "Βενιζελικούς", είχαν δημιουργήσει σχέσεις όσο έμεναν στην Ελλάδα κατά την κατοχή, και πριν κατέβουν στην Μέση Ανατολή, με τις δυνάμεις της αντιστάσεως εκεί. Δηλαδή το ΕΑΜ, ΕΔΕΣ και άλλες. Η πρώτη, το ΕΑΜ, που ήταν και η ισχυρότερη, όσο πλησίαζε το τέλος του πολέμου και η ήττα της Γερμανίας, τόσο προσανατολιζέτο προς την αριστερά πολιτική παράταξη και σιγά-σιγά η διοίκησή της περνούσε στο χέρια των συνειδητών και οργανωμένων κομμουνιστών, και από οργάνωση καθαρής αντιστάσεως γινόταν οργάνωση με πολιτικό πρόγραμμα.

Ο Ναύαρχος Αλεξανδρής ήταν κι' αυτός από τους απότακτους του 1935 και, κατά την γνώμη αυτών που μας τάλεξαν, μαζί με άλλους ανώτερους Αξιωματικούς του Ναυτικού και του Στρατού ήθελαν να παρουσιάσουν ότι οι Ένοπλες Δυνάμεις επιθυμούσαν να γίνει ενιαία Κυβέρνηση με την Ελλάδα κ.λπ. κ.λπ. Αλλά οι ανταρτικές δυνάμεις αντιστάσεως, και επομένως και η "Κυβέρνηση των Βουνών" ήσαν κυρίως του ΕΑΜ και επομένως της αριστερής παρατάξεως, πράγμα που δεν άρεσε καθόλου ούτε στον Βασιλέα ούτε στους Άγγλους.

Με μεγάλη απλοϊκότητα λοιπόν οι "Βενιζελικοί" ανώτεροι Αξιωματικοί άρχισαν ένα "μαλακό" πολιτικό κίνημα για να επιτύχουν νέο προσανατολισμό της Ελληνικής Κυβερνήσεως στο Κάιρο, οπότε και φυσικά θα παίρνανε και τις ανώτερες θέσεις! Εάν το επιτύχαιναν, δεν θα γύριζε κι' ο Βασιληάς στην Ελλάδα, κατά πάσαν πιθανότητα. Αυτοί όμως που άρχισαν το "μαλακό" εκείνο κίνημα, λογάριάζαν χωρίς τον ξενοδόχο! Παράλληλα με τις δικές τους κινήσεις, είχε οργανωθεί στις Ένοπλες Δυνάμεις και άλλη κίνηση, με πυρήνες σκληρούς και ως επί το πλείστον κομμουνιστικής ιδεολογίας και προγράμματος. Επιτροπές είχαν καθοριστεί από τα

πληρώματα που θα αναλάμβαναν τη διοίκηση των πλοίων και των άλλων μονάδων, όταν θα δινόταν το σύνθημα. Ας πούμε σαν το Σοβιέτ της Ρωσικής επανάστασης. Μόλις οι Επιτροπές αυτές είδαν ότι άρχισε το κίνημα των "Βενιζελικών", κινητοποιήθηκαν και πήραν την εξουσία στο χέρια τους. Μερικοί Αξιωματικοί των πλοίων που ήταν μλημένοι από πριν για το κίνημα των "Βενιζελικών", μόλις είδαν τι έγινε την αμόλησαν και έφυγαν από το πλοία και άφησαν εμάς τα κορόϊδα που ταξιδεύαμε με τα πολεμικά συνέχεια και δεν είχαμε την παραμικρή ιδέα του τι συνέβαινε, να βγάλουμε το φίδι από την τρύπα του, χωρίς να μας δώσουν καμιά προειδοποίηση. Εξ ου και η διαταγή του Ναυάρχου να φύγει το πλοίο μας από το Πορτ Σάϊντ και να πάει μέσα στη σφηκοφωλιά της Αλεξάνδρειας, για να φανεί ότι και το δικό μας πλήρωμα υποστήριζε την επιφανειακά θεάρεστη ιδέα του να γίνει ενιαία κυβέρνηση με την Ελλάδα μετά την απελευθέρωση.

Επίσης οι φίλοι μου μου περιέγραψαν και πώς τους πετάξανε στη θάλασσα σύμφωνα με τις διαταγές της Επαναστατικής Επιτροπής. Τους έπιαναν από το χέρια και το πόδια, όπως ήταν με τη στολή τους, ένα, δύο, τρία και μπλουμ! Μόνον έναν έφεδρο Αξιωματικό του Πολυτεχνείου, όπως ήμουνα κι' εγώ, του είπαν ότι επειδή ήταν καλό παιδί τον άφησαν να πηδήσει στη θάλασσα μόνος του! Από κάτω ήταν ένας βαρκάρης αράπης με τη φελούκα του και μάζευε από το νερό έναν-έναν όπως πέφτανε από πάνω. Οι άνθρωποι κλαίγανε από τη ντροπή τους και αυτός τους παρηγορούσε, "μαλές, μαλές..." (δεν πειράζει, δεν πειράζει...). Μετά τον τελευταίο, ρώτησε από κάτω "έσει άλλον;"; και άμα του είπαν "όχι", τράβηξε και τους έβγαλε στον "λφα Σίγμα", όπως ήταν γνωστό το όνομα του Αρχηγείου Στόλου (Α.Σ.). Τον Κυβερνήτη Φίφα δεν έριξαν στη Θάλασσα, αλλά τον πήραν συνοδεία δεμένο και τον παρέδωσαν σε μια Υπηρεσία στη στεριά που είχε κι' αυτή στασιάσει και τον φυλάκισαν εκεί.

Κι' αυτά όλα είχαν γίνει προ μιας εβδομάδας στην Αλεξάνδρεια και μας έφερε κι' εμάς εκεί ο Ναύαρχος. Μνήσθητί μου Κύριε! Επί πλέον, με τα ίδιο επαναστατημένα πλήρωμα, με την ίδια Επιτροπή που είχε κάνει τα ρεζιλίκια αυτά, έφυγε το Αντιτορπιλικό ΠΠΝΔΟΣ με άλλους Αξιωματικούς που διόρισε ο Ναύαρχος για να πάει ταξειίδι. Ούτε ψύλλος στον κόρφο τους!

Αυτά μου έλεγαν, κι' εγώ άναυδος άκουγα εντελώς χαμένος στον κυκεώνα αυτόν των συνωμοσιών και πλεκτανών, μη ξέροντας τι να πιστέψω και τι να μην πιστέψω! για ένα πράγμα μόνο ήμουνα βέβαιος, γνωρίζοντας στενά και προσωπικά τους ανθρώπους αυτούς που είχαν ριχτεί στη θάλασσα. Ήταν Αξιωματικοί αξιοπρεπείς, ευσυνειδητοι και παλληκάρια. Ο Κογεβίνας μάλιστα προ ενός-δύο μηνών βούτηξε στη θάλασσα από τη γέφυρα του πλοίου με κίνδυνο της ζωής του, και έσωσε ένα ναύτη που σάρωσαν το κύματα από το κατάστρωμα σ' ένα ταξειίδι με μεγάλη φουρτούνα. Ήταν πάντα ευγενείς προς το πλήρωμα και φρόντιζαν για όλες τις ανάγκες τους. Είμαι πεπεισμένος ότι άσχετα από το πολιτικά, καμιά απολύτως δικαιολογία δεν υπήρχε για τη συμπεριφορά που έδειξε η Επαναστατική Επιτροπή του πλοίου.

Κι' απάνω στις συζητήσεις αυτές φτάνει στο σπίτι του Χωρέμη κι' ο Ναύαρχος Αλεξανδρής! Κάθισε αρκετή ώρα και εξέφρασε πάλι τη γνώμη του ότι τα πράγματα θα εξομαλύνοντο κ.λπ. Αυτή τη φορά όμως δεν μου φάνηκε ότι θα εξελίσσοντο έτσι τα πράγματα. Η εικόνα που έβλεπα ήταν διαφορετική τώρα, μετά από όσα μου είπαν οι φίλοι μου, παρά απ' ό,τι

εμφανίστηκε όταν μας διάβασε ο Κυβερνήτης μας την εγκύκλιο του Ναυάρχου το πρωί στο πλοίο μας.

Τον Ναύαρχο Αλεξανδρή τον γνώριζα καλά, γιατί είχα υπηρετήσει αρκετόν καιρό στο Επιτελείο του. Ήταν επαγγελματικά καλός, μορφωμένος και ευγενέστατος. Κι' αυτός με εκτιμούσε για την μόρφωσή μου, την ευσυνειδησία μου και για την προθυμία μου πάντα να εκτελέσω κάθε αποστολή, όσο δύσκολη ή επικίνδυνη και να ήταν. Όπως έφευγε από το σπίτι του Χωρέμη, τον σταματώ στο κεφαλόσκαλο: "Κύριε Ναύαρχε επιτρέπετε;" "Ναι, Παναγόπουλε, βέβαια, τι θέλεις;" "Κύριε Ναύαρχε, φθάσαμε σήμερα με τον "ΑΠΟΣΤΟΛΗ" και τα γεγονότα μας κατέλαβαν εντελώς απροετοίμαστους. Κι' εγώ και οι συνάδελφοί μου στο πλοίο μας δεν έχουμε σαφή εικόνα της όλης καταστάσεως και ποια πρέπει να είναι η στάση μας, χωρίς να έχουμε αμφιβολίες αν κάνουμε σωστό ή όχι. Μπορείτε να μου πείτε σαφώς ποιες είναι οι διαταγές σας, για να τις διαβιβάσω και στους άλλους συναδέλφους μου, μια και είχα την ευτυχή ευκαιρία να σάς συναντήσω προσωπικώς απόψε;" Σταμάτησε για μερικά δευτερόλεπτα χωρίς να μιλήσει, μόνο με κοίταζε στα μάτια. Είχα την εντύπωση ότι πάλευε με τη συνείδησή του. Μετά λέει, - και θυμάμαι το λόγια του σαν να ήταν χθες: "Να γυρίσετε στο πλοίο σας και να προσπαθήσετε πάση θυσία να διατηρήσετε την εσωτερική υπηρεσία και την συντήρηση των πλοίων, ώστε να είναι έτοιμα όταν λυθεί η κατάσταση αυτή να επαναλάβουν την πολεμική τους δράση. Έστω και εξευτελισμούς υφιστάμενοι. Αυτό είναι το υπέρτατο προς την Πατρίδα καθήκον σας. Καληνύχτα σας". Και γύρισε και κατέβηκε τη σκάλα χωρίς να με ξανακοιτάξει. Τα είπα αυτά στους άλλους, μέσα στο σπίτι. Κούνησαν το κεφάλια τους σαν απελπισμένα, κι' ένας πρόσθεσε: "Ο Θεός να βάλει το χέρι του να μην πάνε χαμένοι οι κόποι και οι θυσίες μας όλα αυτά τα χρόνια του πολέμου". Καληνύχτισα κι' έφυγα με πλακωμένη καρδιά. Οι διαταγές ήταν σαφείς αλλά το προαίσθημα της επερχομένης συμφοράς πολύ δυνατό.

Πέρασα τη νύχτα στο "Μετροπόλ" και νωρίς το πρωί ήλθε ο Χρήστος ο Πιτέλλος, γιος μιας Αλεξανδρινής οικογένειας που συνυπηρετούσε μαζί μου στον "ΑΠΟΣΤΟΛΗ", να με πάρει να πάμε στο πλοίο. Κατεβαίνουμε στο λιμάνι να πάρουμε τη λάντσα για μέσα. Στην πύλη μας σταματάει ένας Άγγλος φρουρός βαριά οπλισμένος. Τα Ελληνικά πλοία είναι αποκλεισμένα και κανείς δεν επιτρέπεται να μπει. Ούτε τρόφιμα ούτε νερό ούτε τίποτα δεν επιτρέπεται να πάει απάνω. Μείναμε άναυδοι. Γιατί; "δεν είναι η δουλειά μου να γνωρίζω, αυτές είναι οι διαταγές τζέντλεμεν". Γυρίζουμε πίσω στο ξενοδοχείο μήπως βρούμε και ρωτήσουμε κανέναν άλλον Αξιωματικό που να ήξερε κάτι. Τηλεφωνούμε στο Αρχηγείο Στόλου, "Άλφα - Σίγμα", καμιά απάντηση. Ήταν κλειστό! Τα ίδια με το Υπουργείο Ναυτικών, που ήταν κι' αυτό στην Αλεξάνδρεια. Ξαφνικά συναντάμε τρεις Πλοίαρχους του Επιτελείου, ντυμένους πολιτικά. Ο ένας ήταν ο Δαμηράλης, που τον ήξερα από τότε που υπηρετούσα στο Επιτελείο. "Τι συμβαίνει κύριε Πλοίαρχε, τι να κάνουμε;" "Κανείς δεν ξέρει τι συμβαίνει Παναγόπουλε. Οι Άγγλοι απέκλεισαν τα πλοία μας και δεν υπάρχει καμιά επικοινωνία μ' αυτά. Το μόνο που μπορώ να σάς συμβουλέψω είναι να βγάλετε τη στολή σας και να φορέσετε πολιτικά για να μην σάς πιάσουν οι Άγγλοι. Ακούω πώς συλλαμβάνουν όλους τους Έλληνες που βλέπουν με στολή στους δρόμους. Και κρυφτείτε κάπως, περιμένοντας να δούμε τι θα απογίνει". Ωραία συμβουλή και μάλιστα από τον Επιτελικό Διευθυντή του Γραφείου Β', που ήταν η Υπηρεσία Πληροφοριών και Αντικατασκοπείας! Σαν να μας περιέχυσε κάποιος με παγωμένο νερό. Να βγάλουμε τη στολή μας που την είχαμε τιμήσει τόσα χρόνια πολέμου και να κρυβόμαστε σαν κλέφτες και εγκληματίες; Ποτέ! Κάναμε μια σύσκεψη με το Χρήστο. Του λέω αυτά κι' αυτά μου είπε ο Ναύαρχος χθες το βράδυ στο Χωρέμη. Ο Κυβερνήτης μας κι' άλλοι από τους Αξιωματικούς που δεν ήταν "εξόδου" θα είναι μέσα. Μπορούμε να τους αφήσουμε έτσι

μόνους και έρημους; Όχι βέβαια, θα πρέπει με κάθε θυσία να πάμε μέσα. Πάμε από τον "Άλφα - Σίγμα" να βρούμε από κει καμιά λάντσα υπηρεσιακή να μας πάει στο καράβι.

Πάμε και βρίσκουμε στο Αρχηγείο Στόλου απ' όλο το Επιτελείο μόνο τον Αρχιμηχανικό του Στόλου, τον Βαγγέλη τον Στυλιανίδη. Είμαστε συμμαθηταί στο Πολυτεχνείο επί 2-3 χρόνια. Είχε έρθει εκεί να σπουδάσει, όταν τον απέταξαν από το Ναυτικό ως κινηματία του 1935. Έμεινε εξόριστος στην Ιταλία μερικά χρόνια και μετά γύρισε στην Ελλάδα, όταν εδόθη αμνηστία. Είχε φύγει ως Ανθυποπλοίαρχος, επανήλθε ως Πλοίαρχος το 1944 και του δόθηκε η θέση του Αρχιμηχανικού του Στόλου στο Επιτελείο. "Τι γίνεται Βαγγέλη;", "δεν ξέρω τίποτα να σάς πω γιατί κανείς από τους Επιτελικούς, κι ούτε ο Ναύαρχος, έχουν έλθει. Τα Γραφεία είναι κλειστά. Κι' εγώ μόνος μου άνοιξα πριν λίγη ώρα. Το Αντιτορπιλικό ΚΡΗΤΗ έφυγε τη νύχτα, αφού τελείωσε το Συνεργείο ΗΦΑΙΣΤΟΣ τη δουλειά των καζανιών του. Κάτι σοβαρές αποφάσεις θα πήραν οι Εγγλέζοι τη νύχτα για ν' αποκλείσουν έτσι το Στόλο μας". "Τι νομίζεις πρέπει να κάνουμε;", "Κάμετε ό,τι σάς φωτίσει ο Θεός. Αν αποφασίσετε να πάτε μέσα, έχω μια λάντσα που μπορεί να σάς πάει, μόνο που θα τραβήξει έξω από τον προλιμένα, για να μην σάς δουν και σάς ρίξουν οι Εγγλέζοι από τα καταδρομικά".

Άλλη σύσκεψη με το Χρήστο! Εγώ επέμενα να πάμε μέσα. "Αφού το λες εσύ", μου λέει ο Χρήστος, "συμφωνώ να πάμε, και να δεις τι έχουμε να πάθουμε!" Τώρα, όλα τα χρόνια της φιλίας μας με το Χρήστο, από φοιτηταί στην Αγγλία και μετά στα πολεμικά του Στόλου, εγώ θεωρούμουν ο πιο... γνωστικός, και λόγω ηλικίας και λόγω ιδιοσυγκρασίας. Τη φορά αυτή όμως το λόγια του Χρήστου ήταν το πιο γνωστικά, και δεν τάχω ξεχάσει ποτέ. Και τι δεν πάθαμε σ' όσα ακολούθησαν μετά την επιστροφή μας στο πλοίο! Και δεν είχαμε και υποχρέωση να γυρίσουμε μιας και οι τελευταίες, ας πούμε διαταγές ανωτέρων μας, ήταν όσα μας είχε πει ο Πλοίαρχος Δαμηράλης για να κρυφτούμε κ.λπ. Εν πάση περιπτώσει δεν μου επέτρεπε η συνείδησή μου, άσχετα από διαταγές και γνώμες άλλων, ν' αφήσουμε τον Κυβερνήτη μας και τους άλλους συναδέλφους μόνους.

Στη στασιασμένη Κορβέττα ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

Φτάνουμε στο καράβι με τη λάντσα κι' ανεβαίνουμε απάνω. Με κατάπληξη βλέπουμε μια απίστευτη σκηνή: Ο Κυβερνήτης μας είχε μπει στην άκατο του πλοίου για να βγει έξω στον "Άλφα - Σίγμα" να δει τι γίνεται, γιατί δεν έπαιρνε απάντηση στα σήματά του και ούτε ήταν ακόμη γνωστό ότι είχαν αποκλειστεί το Ελληνικά πολεμικά. Πριν ξεκινήσει η άκατος, εμφανίζονται τα 5 μέλη της επαναστατικής Επιτροπής, η οποία προφανώς είχε διοριστεί τη νύχτα, οπλισμένοι με οπλοπολυβόλα Τόμσον από την οπλαποθήκη του πλοίου. Τα Αμερικάνικα αυτά οπλοπολυβόλα τα είχαν οι γκάγκστερ του Σικάγου και τα βλέπαμε στον κινηματογράφο καμιά φορά. Τα χρησιμοποιούσε τότε ο Αγγλικός Στρατός και Στόλος και τα είχα "δουλέψει" κι εγώ, όταν υπηρέτησα στο σώματα των κομάντος στην Αγγλία.

Με ευγένεια αλλά και με τρόπο που δεν άφηνε καμιά αμφιβολία ότι όσα λέγανε τα εννοούσαν απόλυτα, είπαν του Κυβερνήτη να βγει από την άκατο και δήλωσαν σε όλους ότι δεν θα επέτρεπαν σε κανέναν να βγει από το πλοίο. Το πλήρωμα, δήλωσε η Επιτροπή, ήταν με το μέρος της και θα συνεχιζόταν η εσωτερική υπηρεσία του πλοίου και η εσωτερική πειθαρχία, αλλά δεν θα υπήκουαν σε οποιαδήποτε διαταγή του Αρχηγείου ή του Άγγλου Ναυάρχου για ταξείδι του πλοίου. Δηλαδή η ανώτατη εξουσία ήταν στα χέρια της Επιτροπής αυτής, η οποία έπαιρνε διαταγές από άλλη κεντρική Επιτροπή, που είχε έδρα στον "ΗΦΑΙΣΤΟ" ή στον "ΑΒΕΡΩΦ". Ποτέ δεν μάθαμε από που διευθύνετο η όλη αυτή κίνηση,

αλλά νομίζω ότι η κατεύθυνση ερχόταν από την οργάνωση ΕΑΜ στην Ελλάδα. Απ' ότι κατάλαβα αν όχι όλο το πλήρωμα, η μεγίστη πλειονότης του, ήταν με το μέρος των στασιαστών.

Ανάφερα στον Κυβερνήτη τα όσα άκουσα από το στόμα του Ναυάρχου Αλεξανδρή το προηγούμενο βράδυ. Κι' αυτός είχε αποκομίσει το ίδιο πνεύμα, όταν επισκέφθηκε τον Ναύαρχο με την άφιξή μας και πήρε τις διαταγές του. Έτσι άρχισε μια νέα ρουτίνα υπηρεσίας κάτω από τις ασυνήθιστες αυτές συνθήκες. Οι Αξιωματικοί δίνουμε τις διαταγές για την εσωτερική υπηρεσία του πλοίου, συντήρηση μηχανών, πυροβόλων κ.λπ. Και το πλήρωμα υπάκουε παραδειγματικά και τις εκτελούσε αμέσως. Αλλά λόγος για ταξείδι δεν γινόταν καθόλου, κι' ούτε μπορούσε κανείς να βγει από το καράβι έξω. Άρχισε μια κατάσταση μπορώ να πω πολιορκίας που κράτησε κάπου ένα μήνα. Η αλήθεια είναι ότι στο δικό μας πλοίο το πλήρωμα και οι Αξιωματικοί είμαστε πάντα σε άριστες σχέσεις, ίσως γιατί πολλοί ήταν έφεδροι από το εμπορικό Ναυτικό και είχαμε έναν επαγγελματικό δεσμό και αμοιβαία εκτίμηση. Έτσι δεν έγινε κανένα έκτροπο, όπως συνέβη στο "ΠΙΝΔΟΣ" και σε άλλα καράβια. Από τους Αξιωματικούς μόνο ο Κυβερνήτης Αλεξάνδρου και ο Υπαρχος Μουργινάκης ήταν μόνιμοι του Πολεμικού Ναυτικού. Εγώ ήμουν Πρώτος Μηχανικός, Δεύτερος ο Περρής, έφεδρος του Εμπορικού Ναυτικού, Τρίτος ο Πιτέλλος. Αξιωματικοί Ναυτλίας ήταν ο Νίκος Πίττας, εξάδελφος εκείνου που μας έφερε τα νέα από το "ΚΡΗΤΗ" με την άφιξή μας, έφεδρος κι' αυτός εξ Εμπορικού Ναυτικού. Οι περισσότεροι Υπαξιωματικοί μηχανής και καταστρώματος ήταν κι' αυτοί διπλωματούχοι μηχανικοί ή καπετάνιοι του Εμπορικού Ναυτικού.

Τα άλλα στασιασμένα Πολεμικά Πλοία στην Αλεξάνδρεια

Στην Αλεξάνδρεια ήταν και έμειναν μετά την ημέρα του αποκλεισμού ο "ΗΦΑΙΣΤΟΣ", εμείς, η Κορβέτα "ΣΑΧΤΟΥΡΗΣ", άλλη μια, ο "ΤΟΜΠΑΖΗΣ" αν θυμάμαι καλά, μερικά Ναρκαλιευτικά και μερικά βοηθητικά του Στόλου. Όλα στασιασμένα, καθώς και οι περισσότερες Υπηρεσίες Ξηράς. Πρωθυπουργός ήταν ο Σοφοκλής Βενιζέλος, γιος του Ελευθερίου, με έδρα το Κάιρο όπου ήταν και ο Βασιλιάς.

Καύσιμο πετρέλαιο είχαμε αρκετό, γιατί πάντα το πολεμικά είχαν τις δεξαμενές τους γεμάτες. Έτσι μπορούσαμε και κάναμε νερό από τη θάλασσα με τον βραστήρα, (συσσκευή αποστάξεως), αρκετό για τις ανάγκες μας. Τρόφιμα είχαμε αρκετά στις αποθήκες μας, αλλά μας λείπανε τα φρέσκα, χορταρικά, κανένα ψάρι κ.λπ. Σιγά-σιγά όμως πήραν χαμπάρι τι συνέβαινε οι αραπάδες και μας φέρνανε κρυφά κανένα φρέσκο με τις φελούκες τους και τους πληρώνουμε με λεφτά που είχαμε από την τσέπη μας.

Οι μέρες περνούσαν χωρίς καμιά εξέλιξη της καταστάσεως. Μετά μια εβδομάδα από τον αποκλεισμό, φτάνει ένας Υπαξιωματικός από το Υπουργείο Ναυτικών και μας φέρνει λεφτά για την... Μισθοδοσία του πληρώματος! Ποιος να το πιστέψει, στασιασμένα καράβια και το Υπουργείο στέλνει τη μισθοδοσία των στασιαστών. Μόνο με μας τους Έλληνες γίνονται τέτοια παράδοξα πράγματα. Πάντως αυτό ήταν μια σαφής ένδειξις ότι η πολιτική που ακολουθούσαμε σύμφωνα με τις διαταγές του Ναυάρχου, ενεκρίνετο και από την νόμιμη Κυβέρνηση. Αλλά καμιά επικοινωνία με το Αρχηγείο, καμιά διαταγή, ούτε φωνή ούτε ακρόαση από τη στεριά, και οι μέρες περνούσαν και πλησίαζαν και οι μέρες της Μεγάλης Εβδομάδας και του Πάσχα.

Από το ραδιόφωνο ακούγαμε το Ελληνικά νέα του Καΐρου. Μισόλογα και αοριστίες, ότι γίνονται συνεννοήσεις με τις ανταρτικές Κυβερνήσεις των "βουνών" στην Ελλάδα, και ότι σύντομα θα επέλθουν συμφωνίες, ότι θα κατέβαινε ο Παπανδρέου (Γεώργιος) στη Μέση Ανατολή για να φέρει συμβιβασμό κ.λπ., κ.λπ. Καμιά σαφής οδηγία η διαταγή για τα στασιασμένα πλοία. Καταλάβαμε όμως ότι είχε στασιάσει και ο Στρατός, χωρίς να πάρουμε όμως λεπτομέρειες. Μάς φαινόταν ότι οι απέξω είχαν ξεχάσει ότι υπήρχαμε καν.

Μια μέρα ήρθε στο πλοίο μας από τη διπλανή Εγγλέζικη Φρεγάτα - με άδεια της Επιτροπής βέβαια! - ο Άγγλος Κυβερνήτης της που ήταν και ο Αρχηγός του Στολίσκου που ανήκε και ο "ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ". Μάς έβγαλε λόγο, λέγοντας ότι πρέπει να σεβόμαστε τους ανωτέρους μας και να υπακούουμε στις διαταγές τους κ.λπ., κ.λπ. Ήταν αρκετά μεθυσμένος όταν έβγαζε το λόγο του και με μεγάλη μας απογοήτευση καταλάβαμε ότι δεν είχε ούτε την παραμικρή ιδέα της καταστάσεως που επικρατούσε. Αυτός έβλεπε ένα πλοίο στασιασμένο και την εσωτερική υπηρεσία του να γίνεται κανονικά και θα είχε φθάσει στο συμπέρασμα ότι όλοι μας, Αξιωματικοί και πλήρωμα είμαστε όλοι στασιαστές. Που να καταλάβει τις Ελληνικές πολιτικές μανούβρες και πλεκτάνες! Αυτό μας ανησύχησε πολύ. Τα μιλήσαμε μεταξύ μας οι Αξιωματικοί και ο Κυβερνήτης και αποφασίσαμε να προσπαθήσω να περάσω εγώ κρυφά τη νύχτα στο Εγγλέζικο και να μιλήσω του Κυβερνήτου και να εξηγήσω την κατάσταση. Το άλλο βράδυ στα σκοτεινά περνάω απαρατήρητος και ζητώ από τον Άγγλο σκοπό να με πάει στον Κυβερνήτη του. Τον βρήκα ξεμέθυστο και του είπα ποιος είμαι, ότι είχα σπουδάσει στην Αγγλία και είχα υπηρετήσει στις Αγγλικές δυνάμεις. Επίσης του εξήγησα τι διαταγές είχαμε πάρει από τον Ναύαρχο μας και ότι από τότε φαινόταν ότι μας είχαν ξεχάσει εντελώς. Τον παρεκάλεσα να διαβιβάσει στο Αρχηγείο μας και στον Ναύαρχο αίτησή μας να μας ανανεώσει τις διαταγές του ή να μας δώσει καινούργιες. Έχουμε τρεις εναλλακτικές λύσεις είπα: Να συνεχίσουμε την παρούσα κατάσταση, σύμφωνα με τις αρχικές διαταγές, πράγμα που θα οδηγούσε αργά ή γρήγορα σε κάποια σοβαρή κρίση, ή να προσπαθήσουμε να φύγουμε από το πλοίο μας οι Αξιωματικοί κρυφά, κολυμπώντας ή όπως αλλιώς θα μπορούσαμε, ή να βουλιάξουμε το καράβι με εκρηκτικά σε μια προσπάθεια να τελειώσει η στάση, και αργότερα το σηκώνανε από τον πάτο του λιμανιού με ναυαγοσωστική επιχείρηση. Να το ανακαταλάβουμε με όπλα θα ήταν άσκοπη αιματοχυσία, γιατί και λίγοι είμαστε και άοπλοι, αφού η επιτροπή είχε πάρει το οπλοστάσιο στο χέρια της. Με άκουσε με προσοχή, κράτησε σημειώσεις, αλλά δεν μου φάνηκε να πήρε στο σοβαρά όσα του έλεγα ή να με πίστευε. Στο πειθαρχημένο Εγγλέζικο μυαλό του ή είσαι στασιαστής ή είσαι νομιμόφρων. Και τα δυο μαζί να συνυπάρχουν στο ίδιο πλοίο δεν είναι δυνατόν. Ούτε μπορεί ποτέ ένας Ναύαρχος να δίνει διαταγές για συνεργασία με τους στασιαστές, έστω και να είναι μόνο για την εσωτερική υπηρεσία του πλοίου. ρα του λέω μπούρδες! Εν πάση περιπτώσει δεν ακούσαμε τίποτα δια της οδού αυτής, προς μεγάλη μας σύγχυση και στενοχώρια.

Μια μέρα ήλθε κοντά στο πλοίο μας μια άκατος με 2-3 Αξιωματικούς μέσα, και ένα megáφωνο. Παρότρυναν το πλήρωμα να επανέλθει στην νομιμότητα, έλεγαν ότι οι συνεννοήσεις με την Ελλάδα συνεχίζοντο ικανοποιητικά κ.λπ., κ.λπ. Η απάντηση ήταν ένα βροντερό "Ζήτω το ΕΑΜ!" Κατάλαβα ότι τα πράγματα παίρνανε κακό δρόμο. Κάθε 2-3 ημέρες αντάλλαζαν επισκέψεις η Επιτροπή του πλοίου μας με την Επιτροπή του "ΗΦΑΙΣΤΟΥ". Προφανώς έδιναν και έπαιρναν οδηγίες.

Είχαμε κι' ένα ελαφρώς κωμικό επεισόδιο μια μέρα. Εκεί που καθάριζαν οι πυροβολητές το κανονάκι μας, ένα μικρό αντιαεροπορικό των 40 χιλιοστών, τους φεύγει μια βολή και πάει το βλήμα και σκάζει πάνω από το Εγγλέζικο καταδρομικό "ΩΡΙΩΝ". Αυτοί μας είχαν φαίνεται

διαρκώς υπό παρατήρηση και ίσως νόμισαν ότι ... τους βομβαρδίζαμε με την πιτσιλίθρα μας! Βλέπω τις κανονάρες του καταδρομικού να γυρίζουν αμέσως κατά πάνω μας. "Άχου Παναγία μου" σκέφτηκα, "δε θα μείνει ούτε ρουθούνι από μας"! Είχε φύγει μάλιστα τη μέρα εκείνη από δίπλα μας η Εγγλέζικη Φρεγάτα, που θα μας προστάτευε τουλάχιστον με την παρουσία της. Ευτυχώς οι πυροβοληταί σηκώσανε αμέσως σήματα "λάθος έγινε", ησύχασε ο "ΩΡΙΩΝ" και στερέωσε το κανόνια του στη θέση τους! Την άλλη μέρα ήλθε άλλη Φρεγάτα δίπλα μας.

Έφθασε η Μεγάλη Εβδομάδα, πραγματική εβδομάς των παθών και για μας! Δεν ήταν δύσκολο να κάνουμε νηστεία, γιατί λίγα τρόφιμα μας είχανε μείνει πια. Φτιάσανε μερικοί κεριά από άλειμμα της μηχανής και κάναμε και... Επιτάφιο, γυρίζοντας στο κατάστρωμα με τ' αναμμένα κεριά και φέλνοντας: "Κύματι Θαλάσσης τω κρύψαντι πάλοι διώκτην τύραννον...", "Η ζωή εν τάφω", "Αι γενεαί πάσαι" κ.λπ. Πεταχτήκανε οι Εγγλέζοι πάνοπλοι στο δικό τους κατάστρωμα, γιατί νόμισαν ότι ετοιμαζόμαστε να κάνουμε κανένα απελπισμένο πραξικόπημα. Τους καθησυχάσαμε και τους εξηγήσαμε ότι ήταν Θρησκευτική Εορτή. Είμαι βέβαιος ότι θα απορούσαν πώς μπορεί στασιασταί να είναι τόσο ευλαβείς άνθρωποι!

Στο ραδιόφωνο ακούσαμε ξαφνικά ότι ο Ναύαρχος Αλεξανδρής και όλο του το Επιτελείο διώχτηκαν και ο Ναύαρχος Βούλγαρης ανέλαβε Αρχηγός του Στόλου, με εντελώς νέο, δικό του Επιτελείο. Αυτός αμέσως έβγαλε διακοίνωση προς όλα τα πλοία ότι θα πρέπει να επανέλθουν στη νομιμότητα, ειδικά θα λαμβάνονταν αυστηρά πειθαρχικά μέτρα. Καταλάβαμε ότι έγινε ριζική αλλαγή στη στάση του Αρχηγείου, αλλά πάλι καμιά διαταγή ή οδηγία προς τους Αξιωματικούς ή τους νομιμόφρονες γενικά που τυχόν είχαν αποκλειστεί στο πλοία επάνω. Δεν μπορώ ακόμα να καταλάβω γιατί έγινε αυτή η παράλειψη, εκτός βέβαια εάν ήταν κι' αυτή αποτέλεσμα της γενικής συγχύσεως και σχεδόν διαλύσεως που επικρατούσε στην ξηρά.

Το Πάσχα πέρασε με μεγάλη πικρία και ανησυχία, όπως ήταν φυσικό. Αγοράσαμε από μια φελούκα ένα αρνί σφαγμένο, το ψήσαμε και μοιράστηκε από ένα κομματάκι για το καλό στους 100 ανθρώπους του πληρώματος. Το συμπλήρωμα ήταν κορν-μπήφ. Αλλά βάψαμε και μερικά αυγά με... κόκκινη μπογιά μίνιο του πλοίου.

Η καταστολή της Στάσεως

Και σύντομα έφτασε η ημέρα της Μεγάλης Κρίσεως! Όπως έγινε γνωστό αργότερα, οι γγλοι έδωσαν στην Ελληνική Κυβέρνηση και στο αρχηγείο του Ναυτικού μια εβδομάδα καιρό για να τερματίσουν τη Στάση του Ελληνικού Στόλου. Ειδικά, είπαν, θα βούλιαζαν όλα τα Ελληνικά πλοία στο λιμάνια της Αλεξάνδρειας και Πορτ Σάϊδ. Δεν μπορούσαν να ακινητοποιούν το καταδρομικά τους και άλλα πλοία τους για να φυλάνε το στασιασμένα Ελληνικά καράβια. Τα χρειάζονταν σε άλλες πολεμικές περιοχές. Και οι Έλληνες κατάλαβαν ότι οι Άγγλοι δεν έκαναν μάταιες απειλές. Εννοούσαν ακριβώς αυτό που είπαν.

Μια νύχτα, κατά τις δύο μετά το μεσάνυχτα, πλησιάζει προς το πλοίο μας ένα ρυμουλκό από την απέναντι πλευρά που είμαστε δεμένοι στην Αγγλική Φρεγάτα. Η καμπίνα μου ήταν κάτω από το κύριο κατάστρωμα και το φινιστρίνι της έβλεπε προς την πλευρά που πλησίαζε το ρυμουλκό. Ξύπνησα από το θόρυβο που έκαναν το απόνερα όπως πλησίασε το ρυμουλκό και κοίταξα έξω από το φινιστρίνι. Πέρασε κοντά αλλά συνέχισε την πορεία του χωρίς να σταματήσει. Άκουσα από πάνω τους σκοπούς του πλοίου μας να τρέχουν προς την πλευρά αυτή και να γεμίζουν τα τουφέκια τους. Δεν έγινε τίποτα. Δεν με έπαιρνε ύπνος και άκουσα και δεύτερη φορά να περνάει το ρυμουλκό κοντά μας, πάλι χωρίς να συμβεί τίποτα. Δεν μ' άρεσε η μανούβρα αυτή. Κάτι εσήμαινε και το πρωί έκανα μια γενική ανασκόπηση της

καταστάσεως. Είδα ότι στην Εγγλέζικη Φρεγάτα είχαν βγάλει τους προφυλακτήρες των πολυβόλων τους, έτσι ώστε να μπορούν αυτά να γυρίζουν και σε μικρές γωνίες, που ήταν καταπάνω στο καράβι μας και κυρίως στην περιοχή που είχαμε τις βόμβες βυθού στην πρύμνη μας. Μετά είδα ακουμπισμένες στο κατάστρωμα της Φρεγάτας δυο μεγάλες φαρδιές σανίδες βαμμένες μαύρες. Ορισμένως σκέφτηκα τις θέλουν για να γεφυρώσουν ανάμεσα στο δυο καράβια για να περάσουν κάνοντας ρεσάλτο (εμβολή), από το ένα πλοίο στο άλλο. σχημα την έχουμε! Πείσθηκα ότι κάτι θα γινότανε το ίδιο βράδυ. Μιλήσαμε με τον Νίκο τον Πίττα. Αυτός κοιμότανε τις νύχτες σε μια μικρή καμπίνα στη γέφυρα, μια και ήταν Αξιωματικός Ναυτιλίας. Του είπα να έρθει να κοιμηθεί στη δική μου την καμπίνα, που ήταν κάτω από το κύριο κατάστρωμα κι' έτσι πιο προφυλαγμένη, αν γινότανε μάχη στο κατάστρωμα. "Αυτού που μένεις", του είπα, "θα σε γαζώσουν εκατό τοις εκατό με τα πολυβόλα". Είχε η καμπίνα μου μια άδεια κουκέτα και έφερε τα ρούχα του κι' έπιασε αυτήν για ύπνο. Μετά βγήκαμε και εξετάσαμε πώς θα μπορούσαμε να πέσουμε στη θάλασσα σε προφυλαγμένο μέρος, ανάμεσα στα δυο καράβια, χωρίς να βγούμε στο απάνω κατάστρωμα και πώς θα κολυμπούσαμε στο σκοτάδι προς τον λιμενοβραχίονα. Όποιος φυλάει το ρούχα του έχει τα μισά! Κάναμε και πρόβα μια δυο φορές για να μην ξεχαστούμε στην αναταραχή και βγούμε και από την απάνω σκάλα, γιατί θα βρισκόμαστε ανάμεσα στο πατιρντί, ακριβώς εκεί που θα διασταυρώνονταν οι σφαίρες.

Πέσαμε να κοιμηθούμε. Έκανε ζέστη κι' εγώ φορούσα ένα σώβρακο κι' ένα φανελάκι. Ο Νίκος που ήταν χοντρός και ζεσταινόταν πολύ, φορούσε μόνο ένα σώβρακο. Μόλις με είχε πάρει ο ύπνος, όταν ξυπνάω από το θόρυβο του ρυμουλκού. Πέρασε κοντά χωρίς να γίνει τίποτα. Ήμουν βέβαιος ότι αν περνούσε και δεύτερη φορά θα ήταν στ' αλήθεια για ρεσάλτο. Έμενα άγρυπνος. Το ξανακούω για δεύτερη φορά από μακριά και πετάγομαι απάνω. Κοιτάζω από το φινιστρίνι και το βλέπω να έρχεται κατ' ευθείαν απάνω μας τη φορά αυτή. Ακούω από πάνω το σκοπό να φωνάζει την κανονική διαταγή "Ε της λέμβου!" και αμέσως μετά μια τουφεκιά, που ήταν σαν σινιάλο ν' αρχίσουν να ρίχνουν ένα σωρό πολυβόλα. Σβήνω αμέσως το φως και κλείνω το σιδερένιο κάλυμμα του φινιστρινιού για να μην μπουν τίποτα σφαίρες στην καμπίνα μέσα. "Σήκω Νικολή", φωνάζω, "άρχισε η μάχη". Τον βλέπω να πηδάει απ' την κουκέτα του που ήταν από πάνω από τη δική μου, κι' όπως ήταν χοντρός και βαρύς ετράνταξε όλο το καράβι. Τρέχει προς τη σκάλα και ανεβαίνει τρέχοντας. Χωρίς να σταματήσει στο πρώτο κεφαλόσκαλο σύμφωνα με το σχέδιο μας, για να βγει στο κάτω κατάστρωμα. Εγώ που ακολουθούσα από πίσω του, κατάλαβα ότι θα τραβούσε για το επάνω κατάστρωμα και του φώναξα: "Μη! μην πας απάνω!" Αλλά με τον θόρυβο των πολυβόλων και με την αναταραχή του δεν κατάλαβε και συνέχισε. Όπως έβγαινα εγώ στο κάτω κατάστρωμα ακούω μια ριπή πολυβόλου ακριβώς από εκεί που πήγαινε ο Νίκος. Τον ακούω να φωνάζει "βοήθεια!!" Κι' ένα βαρύ γδούπο από σώμα που πέφτει. "Πάει ο Νικολής", σκέφτηκα, αλλά δεν μπορούσα να κάνω τίποτα. Από την έξοδο της σκάλας προς το κάτω κατάστρωμα που ήταν αρκετά προφυλαγμένο, έτρεξα προς την πλευρά, ώστε να πέσω στη θάλασσα ανάμεσα στα δυο πλοία, σύμφωνα με το "σχέδιο" που είχαμε κάνει και να κολυμπήσω προς τον λιμενοβραχίονα. Κάποιος όμως φαίνεται με είδε στο σκοτάδι από το άσπρο σώβρακο και το φανελλάκι και μούριξε με πολυβόλο. Δεν με πέτυχε, αλλά οι σφαίρες χτυπήσανε τα σίδερα γύρω μου και σπάσανε πετώντας μικρά κομματάκια όλο τριγύρω. Μερικά με πέτυχαν και αισθάνθηκα κάτι τσουξίματα σε διάφορα μέρη του σώματος, αλλά τίποτα το σοβαρό. Πήδησα πίσω μέσα από την έξοδο της σκάλας, από την οποία είχα βγει για να ξαναδοκιμάσω σε λίγα δευτερόλεπτα πάλι. Εκείνη τη στιγμή ακούω να φωνάζει κάποιος του πληρώματος μας: "Ρίξτε τις βόμβες βυθού!!" Οι βόμβες αυτές είναι ανθυποβρυχιακές και όταν πέσουν στο νερό μετά μερικό χρόνο, που ρυθμίζεται αναλόγως του βάθους του υποβρυχίου, σκάζουν με τρομακτική

δύναμη. Αν τις ρίχνανε στο νερό ήταν ζήτημα μικρού χρονικού διαστήματος πριν τυναχτούν και τα δυο καράβια στον αέρα από τις εκρήξεις αν πάλι ήσουν στο νερό, όταν έσκαζαν οι βόμβες αυτές, έστω και σε μεγάλη απόσταση, η πίεσις που δημιουργεί η έκρηξη σε σκοτώνει εκατό τοις εκατό! Σκέφθηκα ότι "δύο κακών προκειμένων, το μη χείρον βέλτιστον" και απεφάσισα να εγκαταλείψω το σχέδιο κολυμπήματος στο λιμενοβραχίονα και να κατέβω πάλι στην καμπίνα μου και στο καρέ των Αξιωματικών που ήταν δίπλα της.

Εν τω μεταξύ είχαν σηκωθεί οι δυο καμαρώτοι που κοιμόντουσαν στο καρέ, είχαν ανάψει τα φώτα και τρέχανε έξαλλοι τριγύρω, σαν φοβισμένα γαλιά. "Σβήστε το φώτα και κρυφτείτε στις γωνίες!" τους φωνάζω και κάνω κι' εγώ το ίδιο. Αν κατέβαινε κανείς από πάνω κι' ήταν αναμμένα το φώτα και σ' έβλεπε, μπορεί να ξαφνιαστεί και να σου ρίξει αμέσως. Αν είναι σκοτεινό το δωμάτιο δεν μπαίνει κανείς μέσα, κι' έτσι σου δίνεται η ευκαιρία να φωνάξεις και να συνεννοηθείς, πριν γίνει τίποτα το αναλόφευκτο. Καθισμένοι χαμηλά στο πάτωμα στις γωνίες του σκοτεινού καρέ περιμέναμε εξελίξεις. Από πάνω χαλούσε ο κόσμος από τα πολυβόλα και που και που φωνές: "Παραδοθείτε!". Είχε γίνει ρεσάλτο και από το ρυμουλκό και ταυτόχρονα από τη Φρεγάτα. Άραγε, σκεπτόμουνα, πόσοι θα πάνε από αδέσποτες με τέτοια επίθεση από απέναντι κατευθύνσεις. Ξαφνικά ακούω μια φωνή από το κεφαλόσκαλο: "Παραδοθείτε!" σαν να γνώρισα τη φωνή του Τούμπα, του ηρωικού Κυβερνήτη του Αντιτορπιλικού ΑΔΡΙΑΣ, που τόφερε πίσω μισό, όταν χτύπησε σε νάρκη στα Δωδεκάνησα. Πλησιάζω προς την πόρτα του καρέ και φωνάζω από κάτω: "Δεν είναι κανείς στασιαστής εδώ κάτω, μόνο Αξιωματικοί!". Δεν με άκουσε από το θόρυβο των πολυβόλων επάνω. "Παραδοθείτε γιατί θα ρίξουμε χειροβομβίδες κάτω!" ξαναφωνάζει. "Πέστε μπρούμυτα", φωνάζω στους δυο καμαρώτους και βγαίνοντας πιο κοντά στην πόρτα ξαναφωνάζω τα ίδια. Πάλι δεν με άκουσε. "Φέρτε τις χειροβομβίδες!" φωνάζει σε κάποιους. Μπορεί να το φώναξε μόνο έτσι για να με φοβίσει, αλλά τα χρειάστηκα. Δεν ήθελα να βγω πολύ έξω από την πόρτα του καρέ γιατί μπορεί να μου την ανάβανε καμιά από πάνω, αλλ' από την άλλη μεριά αν ρίχνανε καμιά χειροβομβίδα θα γινόμαστε σαλάτα. Βγαίνω παραέξω και φωνάζω τα ίδια με όση δύναμη είχα και όση μου έδινε κι' ο φόβος! Μ' άκουσε! "Βγείτε πάνω με το χέρια ψηλά!" "Βγαίνουμε!" Ευτυχώς, η σκέψις μου των σβηστών φώτων απεδείχθη σωστή.

Όπως φτάναμε στο κεφαλόσκαλο μας κολλούσανε ένα πολυβόλο στην πλάτη και φωνάζανε πάλι "ψηλά τα χέρια!", "πιο ψηλά!" Πιο ψηλά και πιο ψηλά, θα ψήλωσα δυο-τρεις ίντσες εκείνο το βράδυ. Δεν είδα τον Τούμπα εκεί, ούτε κανέναν άλλον που γνώριζα ή με γνώριζε. Εν τω μεταξύ τα πολυβόλα είχαν σχεδόν σταματήσει, γιατί φαίνεται είχε απομονωθεί το πλήρωμα στο υποφράγματα και είχε παραδοθεί. Μάς οδήγησαν προς την πλευρά του πλοίου δίπλα στη Φρεγάτα, με τα πολυβόλα πάντα κολλημένα στην πλάτη. Διάφορα σώματα σκοτωμένων και τραυματισμένων εκείτοντο στο κατάστρωμα και ανάμεσα στα δυο καράβια, ξαπλωμένος με ανοιχτά τα χέρια, καταματωμένος και κοιτάζοντας τον ουρανό, ένας Αξιωματικός του Ναυτικού. Ήταν ο καημένος ο Ρουσέν, εξαιρετικός Αξιωματικός των Υποβρυχίων. Θεός χωρέσ'τον, είχε γαζωθεί από πολλές σφαίρες στο στήθος του. Κατά το πέρασμα από το ένα καράβι στο άλλο, που ήταν ακριβώς δίπλα, βρέχονταν τα πόδια μας στο αίμα του, όπως περπατούσαμε ξυπόλητοι.

Μάς κατεβάζουν όλους σε ένα υπόφραγμα της Φρεγάτας. Με μεγάλη έκπληξη και ανακούφιση βλέπω εκεί και τον Νίκο τον Πίττα! Ήταν γεμάτος αίματα, κρατούσε τον ώμο του και βογγούσε από πόνο. Έκατσα κοντά του και προσπαθούσα να τον ενθαρρύνω. "Πονώ το χέρι μου, πονώ το χέρι μου", έλεγε χιώτικα συνεχώς και βογγούσε. Εγώ τον έψαχνα, αλλά δεν έβλεπα κανένα τραύμα. Μόνο αίματα. "Δεν βλέπω καμιά τρύπα βρε Νικολή, αλλουνού αίματα θα' ναι αυτά!" Και που να τον ψάξεις καλά, που ήταν τόσο παχύς κι' όλο δίπλες το σώμα του.

Όπως απεδείχθη αργότερα, όταν περνούσε από το ένα πλοίο στο άλλο, με τα χέρια ψηλά, γλίστρησε στα αίματα του Ρουσέν, έπεσε κι' έσπασε την ωμοπλάτη του. Πολύ οδυνηρό τραύμα, αλλά όχι επικίνδυνο.

Μάς έδωσαν ζεστό τσάϊ οι Εγγλέζοι και συνήλθαμε λιγάκι. Για μια στιγμή παίρνει το μάτι μου τον Πλοίαρχο Σκουφόπουλο, που τον ήξερα. "Κύριε Πλοίαρχε, τι γίνεται, πώς καταστήσαμε έτσι;" "Κοιτάξτε παιδιά", μου απαντάει, "κάμετε υπομονή, γιατί όπως είναι η κατάσταση τώρα δεν ξέρει το σκυλί τον αφέντη του, αλλά θα ξεκαθαρίσει η κατάσταση, κάμετε υπομονή", κι' έφυγε βιαστικά. Οι δρόμοι μας ξανασταυρώθηκαν, όταν μετά ένα χρόνο ως Ναυτικός Ακόλουθος στην πρεσβεία μας της Ουάσιγκτον μου έκανε τα χαρτιά για να καταταχθώ στο Αμερικανικό Ναυτικό.

Το ρεσάλτο είχε γίνει μόνο από Έλληνες εθελοντές, κυρίως του Ναυτικού. Είδα μερικούς Εγγλέζους στη Φρεγάτα, οπλισμένους και με τα πρόσωπα βαμμένα μαύρα για να μην φαίνονται τη νύχτα, αλλά αυτοί φύλαγαν μόνο από το πλοίο τους, μην πάνε τίποτα δικό μας και ρίξουν τις βόμβες βυθού.

Μετά μερικές ώρες άρχιζε πια να ξημερώνει. Κάποιος μπήκε στο υπόφραγμα και φωνάζει: "Οι Αξιωματικοί να πάνε υπό συνοδεία πίσω στο πλοίο τους για να ντυθούν!" Είμαστε όλοι σχεδόν με τα εσώρουχα. Ένας-ένας φεύγουμε υπό συνοδεία, και ποιος τυχαίνει να συνοδεύσει εμένα; Ο φίλος μου ο Κώστας Χατζηευαγγέλου, ο Α' Μηχανικός του "ΣΑΧΤΟΥΡΗ", που έτυχε να είναι σε άδεια όταν έγινε το κίνημα! "Βρε Κώστα τι γίνεται;" "στα, άστα, σωστό τρελλοκομείο, τα πάντα διαλυμένα. Ό,τι κερδίσαμε τόσα χρόνια πολέμου και δόξας το χάσαμε τη νύχτα τούτη. Κάνε υπομονή Ευγένιε, γιατί θα πάρει καιρό να ξεκαθαρίσουν τα πράγματα και να γυρίσεις στο καράβι σου".

Ντύθηκα με τη στολή μου, πήρα και μερικά εσώρουχα και τα ξυριστικά μου. Είπα του Κώστα να μου φυλάξει τα άλλα μου πράγματα, - δεν είχα και πολλά στο πλοίο - και ιδίως μια επιστημονική μελέτη που έκανα τον καιρό εκείνο για τους άξονες και τις έλικες των πλοίων. Αν χανόταν εκείνη θα πήγαιναν χαμένοι πολλοί κόποι μου και μελέτες μου. Τελικά η μελέτη μου δημοσιεύτηκε στην Αμερική το 1950 και είναι μια από τις βάσεις σχεδίασεως των αξόνων και των ελίκων των πλοίων του Αμερικανικού Ναυτικού ακόμα και σήμερα.

Μάς βάζουν σε κάτι βάρκες μεγάλες σαν μαούνες, όλους μαζί, ζωντανούς, τραυματίες και σκοτωμένους και πάμε προς το λιμάνι. Την Επιτροπή του πλοίου τους βάλανε χωριστά στην πλώρη της βάρκας δίπλα στους νεκρούς, που ήταν σκεπασμένοι με κουβέρτες. Σε μια στιγμή αρχίζουν να τραγουδούν τον Εθνικό Ύμνο! Δεν κατάλαβα γιατί, αλλά αργότερα μου είπαν ότι νόμιζαν ότι θα τους τουφέκιζαν εκεί, επί τόπου χωρίς δίκη. Φυσικά δεν έγινε τίποτα τέτοιο, αλλά κανείς δεν ξέρει τι γίνεται σε τέτοιες περιστάσεις. Στις βάρκες μέσα ήταν κυρίως φρουροί Εγγλέζοι, αλλά και μερικοί Έλληνες απ' αυτούς που κάνανε το ρεσάλτο. Έναν-δυο απ' αυτούς εγνώριζα, αλλά θεώρησα καλό να μην ανοίξω συζητήσεις. Το ρητόν "η σιωπή είναι χρυσός", ενδείκνυτο στην περίπτωση τούτη!

Βγήκαμε από τις βάρκες σε ένα μεγάλο υπόστεγο. Τους νεκρούς και τραυματίες πήραν κάτι τραυματιοφόρα και φύγανε αμέσως. Οι άλλοι περιμέναμε λίγες ώρες μέχρι που ήλθαν βάρκες και από τα άλλα Ελληνικά πλοία με παρόμοιο "φορτίο" σαν το δικό μας. Είδαμε εκεί και άλλους συναδέλφους Αξιωματικούς, απ' αυτούς με τους οποίους ταξιδεύαμε συνεχώς σαν κοροΐδα, ενώ οι άλλοι στη στεριά πολιτικολογούσανε. Είπαμε και τα ονόματα εκείνων που ήταν μπλεγμένοι στο πρώτο, το "μαλακό" κίνημα του Ναυάρχου και των "Βενιζελικών", αλλά

το σκάσανε τεχνηέντως από το πλοία, όταν πήραν την δύναμη στο χέρια τους οι Επιτροπές. "Μπρε ωραία μας τη φέρανε! Άρπα την κορόϊδο!", λέει ο Ανθυποπλοίαρχος Χρυσάνθης, από τους μονίμους του Ναυτικού, που τον είχαν φέρει από τον "ΣΑΧΤΟΥΡΗ". Μάς πάνει όλους ένα υστερικό γέλιο που δεν μπορούσαμε να σταματήσουμε. Ήταν η αντίδραση από το γεγονός της νύχτας. Μάς έβλεπαν οι Άγγλοι φρουροί και νομίσανε ότι τρελλαθήκαμε!

Στα Στρατόπεδα Αιχμαλώτων

Είχε ξημερώσει καλά πια και βγήκε ο ήλιος. Μας φορτώσανε σε κάτι φορτηγά αυτοκίνητα, υπό ένοπλη Αγγλική συνοδεία και μετά καμιά ώρα δρόμο μας ξεφορτώσανε έξω από την Αλεξάνδρεια, στο γκαμι, αν θυμάμαι καλά, σε ένα Στρατόπεδο αιχμαλώτων, από το οποίο είχαν βγάλει τους Ιταλούς, όταν η Ιταλία είχε συνθηκολογήσει και ...έγινε σύμμαχος κι' αυτή! Μάς δώσανε κάτι να φάμε το απόγευμα και τη νύχτα κοιμηθήκαμε όπως-όπως, στην άμμο, γιατί είχαν πάρει τις σκηνές. Την άλλη μέρα μας δώσανε να φάμε καλλίτερο συσσίτιο και μας φέρανε και σκηνές και κουβέρτες. Περάσανε όλα μας το ρούχα από απολυμαντικό κλίβανο, μας έκανε εμβόλιο ένας Ιταλός γιατρός και μας έβαλαν και κουρέψαμε όλες τις τρίχες του σώματος μας με ψιλή μηχανή για να μην πιάσουμε ψείρες. Σύνολον θα είμαστε κάπου χίλιοι άνδρες του Ναυτικού, αλλά την επομένη φτάνουν άλλα φορτηγά που φέρανε την Ελληνική Ταξιαρχία, αυτή που είχε πολεμήσει στο Ελ Αλαμείν, στην Κυρηναϊκή, και στην Τύνιδα και είχε στασιάσει κι' αυτή. Κάπου πέντε χιλιάδες άνθρωποι.

Κι' έτσι οι ένδοξες Ελληνικές Δυνάμεις, μετά τους τρομερούς αγώνες και τις λαμπρές νίκες βρεθήκαμε αιχμάλωτοι μέσα στα συρματοπλέγματα, ενώ οι 'Ιταλοί ...απόξω να καμαρώνουν σαν νικηταί κι' αυτοί. Πού'σαι καημένη Κολοκοτρώνη να δεις τα χάλια μας, σκεπτόμουνα, και να ξαναπείς ότι είμαστε τρελλοί, αλλά έχουμε γνωστικό Θεό. Να δούμε όμως πότε θα επέμβει με τη γνώση του για να μας σώσει!

Μπήκαμε σε μια ρουτίνα στο Στρατόπεδο, σύμφωνα με τους Αγγλικούς κανονισμούς και τη συμφωνία της Γενεύης. Έγινε μια επιτροπή διοικήσεως του στρατοπέδου από τον Ύπαρχο μας τον Μουργινάκη, ένα Συνταγματάρχη και μερικούς άλλους του Ναυτικού και του Στρατού. Δεν είχε καμιά πολιτική σημασία η επιτροπή αυτή, ήταν απλώς για την οργάνωση υγιεινής, ετοιμασία συσσιτίου κ.λπ. Κανένας Έλληνας δεν εμφανίστηκε απ' έξω. Μόνο Άγγλοι. Το φαγητό αρκετά καλό, συνοδευόμενο και από πορτοκάλια και λεμόνια για να μην πάθουμε αποβιταμίνωση! οι Αξιωματικοί του Ναυτικού μέναμε σε 2-3 χωριστές σκηνές και με του Στρατού δεν είχαμε πολλά νταραβέρια. Αυτοί μας φαίνονταν πολιτικά φανατισμένοι, ενώ εμείς απλώς περιμέναμε να γίνει κάποια αναδιοργάνωση του Ναυτικού απ' έξω, να αναγνωριστούμε ποιος ήταν ο καθένας και να γυρίσουμε στα καράβια μας. Και τα πληρώματά μας δεν ήταν φανατισμένα. Ένα μέλος της Επιτροπής του πλοίου μας - ήταν πέντε όλοι - όλοι - ήταν και ο Υπαξιωματικός της Μηχανής, έφεδρος διπλωματούχος μηχανικός του Εμπορικού Ναυτικού, ο Κήρυκας Τελής από τη Χίο. Έξω από τα πολιτικά θέματα ήταν πολύ καλός άνθρωπος, με αγαπούσε και με σεβόταν ως καλό προϊστάμενο του. Κι' εγώ τον εκτιμούσα πολύ, ως ευσυνείδητο και ικανό μηχανικό και στρατιώτη. Αν δεν ήτανε αυτά τα πολιτικά στη μέση! Όταν έγινε το κίνημά τους, του είπα μισο-αστεία, μισο-σοβαρά, "Κάτω από το κανόνια των Εγγλέζων βρήκατε να κάνετε την επανάστασή σας βρε Κήρυκα;" Ήρθε και με βρήκε στο Στρατόπεδο και μου λέει: "Δίκαιο είχατε κύριε Πρώτε, κουταμάρες κάναμε!"

Οι πιο πολλοί άνδρες των πληρωμάτων ήταν μόνο με το εσώρουχά τους και ξυπόλητοι, όπως είχανε βγει από τα καράβια τη νύχτα της μάχης, αλλά ευτυχώς έκανε ζέστη πια και μόνο τη νύχτα έφερνε μια ψυχρούλα η έρημος. Ένας μπελάς ήταν οι ποντικοί, ή μάλλον αρουραίοι της

ερήμου, εξ ου και η 8η Στρατιά του Μοντγκόμερυ είχαν πάρει το παρατσούκλι Desert Rats. Εξυπνότατα ζώα. Βάζαμε τα φαγητά μας, ό,τι περίσσευε, σε άδειους τενεκέδες του πετρελαίου και τους σκεπάζαμε με καπάκι και βαριά πέτρα από πάνω. Αυτοί σκάβανε την άμμο από τη μια μεριά του τενεκέ μέχρι που αναποδογυριζόταν, έφευγε το καπάκι και η πέτρα και άρπαζαν στα γρήγορα ό,τι προλάβαιναν πριν τους κυνηγήσουμε με ραβδιά ή ό,τι άλλο βρισκόταν πρόχειρο. Σκαραβαίοι και μερμήγκια ήταν μικρότερο πρόβλημα, αλλά έπρεπε κανείς να προσέχει για σκορπιούς και κάτι πολύ φαρμακερές οχιές που είχανε δυο σαν κερατάκια στο πάνω μέρος του κεφαλιού και μέναν κρυμμένες κάτω από την άμμο με μόνα τα κερατάκια να προεξέχουν απέξω. Έτσι δεν τις έβλεπες και μπορούσες να τις πατήσεις κατά λάθος, με σοβαρές συνέπειες. Ευτυχώς δεν είχαμε κανένα θύμα όλο τον καιρό που μείναμε στα Στρατόπεδα. Αλλάξαμε άλλα δυο συνολικά Στρατόπεδα σε δυο περίπου μήνες.

Μια μέρα, εκεί που σκάλιζα στην άμμο για να φτιάξω σπιτάκια να περνάει η ώρα, βρίσκω κάτι φυστίκια με το τσόφλι τους, ακριβώς όπως βγαίνουν απ' τη γη όταν τα μαζεύουν. Ψάχνουμε πάρα πέρα, γεμάτος ο τόπος φυστίκια! Μήπως είναι το μάννα των εβραίων, σκέφθηκα, από τον καιρό του Μωϋσή; Ένας ντόπιος Αλεξανδρινός ναύτης έλυσε το μυστήριο: Προ ετών, μεγάλες εκτάσεις της ερήμου είχαν καλλιεργηθεί με ύδρευση από το Νείλο. Μάλιστα ένας Έλληνας, ο Τζανακλής, ήταν πρωτοπόρος στις επιχειρήσεις αυτές προ του πολέμου και μετά. Φαίνεται ότι είχαν καλλιεργηθεί φυστίκια στην περιοχή του Στρατοπέδου και όταν πήραν την περιοχή οι ένοπλες δυνάμεις των Άγγλων, εγκατελείφθη η σοδειά, χωρίς να την μαζέψουν. Έτσι συμπληρώναμε την τροφοδοσία μας με ωραία φυστίκια που είχαν διατηρηθεί θαυμάσια μέσα στην ξερή άμμο. Μόνον να είχαμε και κανένα ουζάκι που πήγαινε με τα φυστίκια! Η καλλιέργεια των φυστικιών γίνεται στην Αίγυπτο, όπως και σε πολλά μέρη της Αμερικής για παραγωγή φυστικόλαδου, μαργαρίνης, τροφής χοίρων κ.λπ. (στην περίπτωση τη δική μας και τροφής... αιχμαλώτων!)

Οι Ιταλοί φεύγοντας από τα Στρατόπεδα άφησαν κάτι αγάλματα και άλλα καλλιτεχνήματα γλυπτικής πραγματικά αριστουργήματα. Κανένας δεν ξεπερνά αυτόν τον λαό στις καλές τέχνες. Ιδίως οι Μαντόνες και μερικές άλλες διακοσμήσεις εκεί που έκαναν τις θρησκευτικές λειτουργίες τους, νόμιζες ότι τις είχε φτιάξει ο Μιχαήλ Άγγελος! Ανακάτευαν την άμμο με κάποιο υγρό φαίνεται και γινόταν μια μαλακιά πέτρα, σαν αμμόλιθος φυσικός, και μετά σκαλίζανε το αγάλματα.

Οι πιο πολλοί από μας, όντας νέοι, προσαρμοσθήκαμε στους όρους ζωής του Στρατοπέδου όσο και να αισθανόμαστε ντροπιασμένοι και εξευτελισμένοι. Ο Κυβερνήτης μας όμως το είχε πάρει κατάκαρδα, αν και προσπαθούσε να μην το δείχνει. Δεν έχω δει ποτέ άνθρωπο που του ασπρίζουν τα μαλλιά τόσο καταφανώς από τη μια μέρα στην άλλη! Όσο μπορούσαμε του κάναμε συντροφιά και λέγαμε και κανένα αστείο που και που. Και οι μέρες περνούσαν χωρίς κανένα νέο ή άλλη εξέλιξη.

Ένα βράδυ αργά, έρχεται στη σκηνή μας λαχανιασμένος και κατατρομαγμένος ένας Ανθυπολοχαγός του Στρατού. "Σάς παρακαλώ κρύψτε με", είπε. "Στη σκηνή που μένω με άλλους Αξιωματικούς είναι όλοι φανατισμένοι και ρίχτηκαν απάνω μου όταν είπα κάτι, ότι το Κίνημα δεν ήταν σωστό κ.λπ. Οπωσδήποτε αν μείνω μαζί τους θα με σκοτώσουν. Κρατήστε με μαζί σας, σάς παρακαλώ!" Του δώσαμε μερικά ναυτικά ρούχα που περισσεύανε, του αλλάξαμε και το όνομα κι' έμεινε μαζί μας χωρίς κανένας να το καταλάβει ή να τον γυρέψει. Ήταν ο Γιάννης Λοΐζος. Τον ξανασυνάντησα το 1953, όταν έπιασε δουλειά στο Γραφείο των Γουλανδρήδων στη Νέα Υόρκη, όπου εργάζεται μέχρι και σήμερα.

Ένα άλλο βράδυ, μετά κανα-δυό εβδομάδες στο πρώτο στρατόπεδο, έρχεται στην πύλη του στρατοπέδου ένας Εγγλέζος Πλοίαρχος του Ναυτικού με άλλους δυο τρεις κατώτερους του Αξιωματικούς και ισχυρή συνοδεία. Φωνάξαν απ' έξω το όνομά μου και ήρθαν και μου τό'παν. Πήγα στην πύλη: "Ο Ανθυποπλοίαρχος Παναγόπουλος;", "Μάλιστα", "Σπουδάσατε στην Αγγλία και υπηρετήσατε στις Αγγλικές δυνάμεις;", "Μάλιστα". "Πού;", "Στο Πανεπιστήμιο του Νιούκαστλ, σπουδές δοκτοράτου και υπηρεσία στο Ναυπηγικό Σώμα του Αγγλικού Ναυαρχείου και στις μονάδες κομάντο του Συντάγματος Σόμερσετ". Ένας από τους Αξιωματικούς ψιθύρισε στον Πλοίαρχο: "Αυτός είναι". "Θέλουμε να σάς μιλήσουμε, κύριε Παναγόπουλε, περάστε έξω παρακαλούμε". Βγήκα με συνοδεία δυο οπλισμένων στρατιωτών, μπήκαμε σε μια παράγκα και κάτσαμε γύρω από ένα τραπεζάκι. Δεν γνώριζα κανέναν απ' αυτούς, αλλά φαντάστηκα ότι η συνομιλία μου με τον Κυβερνήτη της Εγγλέζικης Φρεγάτας, τη νύχτα που γλίστρησα από το καράβι μας σ' αυτήν, έφτασε σ' αυτή της Αγγλικής Διοικήσεως, αν όχι της Ελληνικής! Ο Πλοίαρχος μου εξήγησε πρώτα-πρώτα ότι δεν μπορούσε να με βγάλει από το Στρατόπεδο, γιατί αυτό ήταν υπόθεση αποκλειστικά της Ελληνικής Κυβερνήσεως και προς το παρόν οι Ελληνικές υποθέσεις ήταν σε μια κατάσταση πλήρους συγχύσεως. Οι γγλοι απλώς και μόνο συνεισέφεραν στη φρούρηση των Στρατοπέδων. Σύντομα πάντως θα οργανωθούν οι Ελληνικές υπηρεσίες και θα μπορέσουν να ξεχωρίσουν τους στασιαστές από τα νομιμόφρονα μέλη των πληρωμάτων και από τους νομιμόφρονες Αξιωματικούς, εκ των οποίων κανείς δεν θα κατηγορηθεί για στάση. Του απήντησα ότι και να μου προσέφεραν να φύγω δεν θα το έκανα, γιατί η θέσις μου είναι στο πλευρό του Κυβερνήτου μου και των συναδέλφων μου, πράγμα το οποίο ήταν και σύμφωνα με τις τελευταίες διαταγές που είχα πάρει από το στόμα του ίδιου του Ναυάρχου. Μου ζήτησε και του περιέγραψα πώς εξελίχθη η όλη ιστορία της Στάσεως. Σαν να μην πίστευε τ' αυτή του ο άνθρωπος! Κατόπιν μου είπε ότι χρειάζονται τα πλοία μας, αλλά δεν υπάρχουν πληρώματα και με ρώτησε αν νομίζω ότι υπάρχει τρόπος να χρησιμοποιηθούν πολλοί από αυτούς που ήταν στο Στρατόπεδο. Του είπα ότι κατά τη γνώμη μου όλοι οι Αξιωματικοί βέβαια μπορούν να χρησιμοποιηθούν, αλλά ελάχιστοι από τα πληρώματα, γιατί είχε χυθεί αίμα και είχαν δημιουργηθεί μίση ισχυρά. Με ρώτησε αν θα ωφελούσε να ερχόταν ο Τούμπας, ως εθνικός ήρωας του Αντιτορπιλικού ΑΔΡΙΑΣ, να μιλήσει στον κόσμο και να τους μεταπείσει πιθανώς. Είπα ότι θα ήταν ανώφελο και μπορεί να έκανε πιο πολύ κακό παρά καλό, τουλάχιστον προς το παρόν, που ήταν το πνεύματα τόσο εξημμένα.

Μου εξέφρασαν την συμπάθειά τους για τις περιπέτειές μου, με χαιρέτησαν ευγενέστατα και έφυγαν σκεπτικοί και κάπως απογοητευμένοι. Γύρισα κι' εγώ πάλι μέσα, με την "τιμητική" συνοδεία των δύο ένοπλων Εγγλέζων και εξήγησα στους συναδέλφους και τον Κυβερνήτη μας τι διημέϊφθη. Όλοι συμφώνησαν με τις απόψεις που εξέφρασα.

Στα δύο Στρατόπεδα της περιοχής Αλεξανδρείας μείναμε κοντά δυο μήνες, χωρίς να δούμε κανέναν Έλληνα. Μετά μας φόρτωσαν σε φορτηγά αυτοκίνητα και μας πήγαν στο Κάϊρο από τον δρόμο της ερήμου, στο Στρατόπεδο Καμπρίτ. Μένουμε σε κάτι μεγάλα υπόστεγα, σαν σταύλους, αλλά αρκετά καθαρά. Μόνο που κοιμόμαστε χάμω στο τσιμέντο χωρίς στρώμα ή κουβέρτα. Μετά 3-4 μέρες έφθασαν από την Αλεξάνδρεια Ελληνικές ομάδες αναγνωρίσεως που είχαν πια οργανωθεί. Παρουσιαζόμαστε μπροστά τους, λέγαμε ποιοι είμαστε και πώς βρεθήκαμε εκεί. Επίσης δηλώνουμε αν θέλαμε να γυρίσουμε στο πλοία μας. Αν είχαμε κάτι που να επιβεβαίωνε την ταυτότητά μας, ή μας αναγνώριζε κάποιος απ' αυτούς που είχαν έλθει από την Αλεξάνδρεια, παίρναμε φύλλο πορείας και εισιτήριο τραίνου να γυρίσουμε στο καράβι μας. Από τους Αξιωματικούς της Κορβέττας ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ είμαστε 4 στο Στρατόπεδο, μαζί με τον Κυβερνήτη. Οι άλλοι ήταν τραυματίες στο νοσοκομείο. Ο Κυβερνήτης και ο

Ύπαρχος Μουργινάκης φύγανε χωριστά, δεν ξέρω γιατί. Νομίζω πώς κάποια κατηγορία είχε γίνει εναντίον του Μουργινάκη, γιατί δεν παρουσιάστηκε στο καράβι καθόλου. Άκουσα ότι ήταν ανακατωμένος στο πρώτο κίνημα των "Βενιζελικών", αλλά καμμιά τέτοια ένδειξη δεν έπεσε στην αντίληψή μου όλο τον καιρό που είμαστε μαζί στο καράβι και στο Στρατόπεδο. Πάντως η ηθική κατάπτωση στην οποία έπεσε το Ναυτικό ήταν τόση, ώστε οι ρουφιανιές και οι συκοφαντίες, ιδίως μεταξύ των μονίμων, για να φάει ο ένας τον άλλον στην επετηρίδα, δηλαδή την θέση αρχαιότητας, έδιναν και έπαιρναν σε βαθμό αηδιαστικό. Έτσι δεν μπορούσε να δώσει κανείς πίστη σε τίποτα.

Επιστροφή στην Κορβέττα ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ

Επί κεφαλής λοιπόν εγώ, με βοηθό τον Πιτέλο, ο οποίος ήταν ακόμη με τις πιτζάμες, με τις οποίες βγήκε από το πλοίο τη νύχτα της μάχης, κάτι ριγέ με κόκκινο, πήραμε τους αφεθέντας ελεύθερους από το πλήρωμα, κάπου 9 ή 10, από τους 100 ξυπόλητους και με τα σώβρακα μόνο, μπήκαμε στο τραίνο και τραβήξαμε για την Αλεξάνδρεια, κάτω από τα κατάπληκτα βλέμματα του κόσμου. Πήρε το αυτί μου διάφορα σχόλια, ότι είμαστε ναυαγοί ή αιχμάλωτοι ή δραπέτες από τρελλοκομείο. Το τελευταίο, νομίζω, ταίριαζε πιο πολύ. Όλοι οι άλλοι αρνήθηκαν να γυρίσουν στα πλοία και έμειναν "στα σύρματα". Το κατά κυριολεξία "ξυπόλητο τάγμα" έφτασε το απόγευμα στον "Άλφα-Σίγμα", κι' από κει, βραδάκι πια, μας πήγαν στον "ΑΠΟΣΤΟΛΗ", ο οποίος ήταν έρημος, σκοτεινός και παρατημένος εντελώς. Τουλάχιστον είχαν καθαριστεί τα αίματα από τα καταστρώματα. Αλλά οι περιπέτειές μας δεν είχαν τελειώσει ακόμα!

Την άλλη μέρα πιάσαμε να συγυρίζουμε το πλοίο, που είχε χάλια. Το μηχανοστάσιο και λεβητοστάσιο ήταν γεμάτα σκουπίδια στις σεντίνες, (κάτω από τα δάπεδα), και παντού ξεχειλισμένα πετρέλαια, δημιουργούσαν κίνδυνο πυρκαϊάς αν ανάβαμε τα καζάνια. Τα διαμερίσματα των Αξιωματικών και το υποφράγματα του πληρώματος βρωμερά και όλα τα συρτάρια και ντουλάπια σπασμένα. Τα είχαν σπάσει αυτοί που μπήκαν μέσα για φύλακες μετά τη νύχτα της μάχης, για να κλέψουν ό,τι είχε αφήσει ο κόσμος, ρούχα, χρήματα κ.λπ., όπως φεύγανε βιαστικά. Ευτυχώς τα δικά μου πράγματα τα είχε μαζέψει ο Κώστας ο Χατζηναυαγγέλου, όπως τον είχα παρακαλέσει και τελικά μου τάδωσε μετά λίγες ημέρες. Και η επιστημονική μου μελέτη εσώθη κι' αυτή.

Το πράγματα μπαίνανε σε μια σειρά πια και θα μπορούσαμε να ξεκινήσουμε το καράβι σε λίγες ακόμα μέρες, αν μας φέρνανε αρκετό πλήρωμα, γιατί προς το παρόν είμαστε μόνο καμιά εικοσαριά άνθρωποι, εκ των οποίων οι τρεις Αξιωματικοί. Και να περπατάω μόνον μέσα στο καράβι μου ανακατευτόταν το στομάχι με τις τόσο δυσάρεστες αναμνήσεις. Παντού τρύπες από σφαίρες. Πήγα και είδα τη σκάλα εκεί που είχε ανεβεί ο Νίκος ο Πίττας και νόμισα ότι σκοτώθηκε, όταν του ρίξαν με το πολυβόλο από πάνω. Βρήκα ότι επτά σφαίρες είχαν τρυπήσει το μπουλμέ, (τοιίχο), ακριβώς στο ύψος του στήθους του, όπως ανέβαινε τη σκάλα. Πώς σώθηκε ήτανε Θαύμα. Όπως μου είπε αργότερα όταν συναντηθήκαμε, καθώς ανέβαινε προς την έξοδο, είδε τη σιλουέτα ενός ανθρώπου με το πολυβόλο και σχεδόν ταυτόχρονα με τη λάμψη από τη μπούκα του όπλου έπεσε κάτω φωνάζοντας "Βοήθεια". Έτσι οι σφαίρες απλώς του ξύσανε το κεφάλι και τρύπησαν τον μπουλμέ πίσω του. Από τότε έκανε φαλάκρα μου είπε!

Κατά το βραδάκι ήρθε στο πλοίο ο Τζωρτζ Γουόμερ, πρώην "Σύνδεσμος", δηλαδή ο Άγγλος Αξιωματικός που ήταν επί κεφαλής καμιάς δεκαριάς Άγγλων σηματορών και κρυπταναλυτών.

Τους έβαζε το Ναυαρχείο τους σε κάθε συμμαχικό καράβι για να μην επέρχεται σύγχυση λόγω διαφοράς γλώσσας και για να έχουν στα χέρια τους εμπιστευτικούς κώδικες σημάτων.

Πιάσαμε την κουβέντα για τα γεγονότα, τα Στρατόπεδα κ.λπ. Λογοφέραμε και λιγάκι, γιατί του είπα ότι και οι Άγγλοι ήταν υπεύθυνοι για τα συμβάντα και μάλιστα πιθανόν να τα προκάλεσαν κι' όλα, για να ξεκαθαρίσουν την Ελληνική πολιτική κατάσταση, πριν γυρίσουν οι Ένοπλες Δυνάμεις στην Ελλάδα μετά την απελευθέρωση. Πολλοί από μας το πιστεύαμε αυτό και μπορεί να ήταν και αλήθεια, αν και οι Έλληνες πάντα τα ρίχνουμε στους άλλους για κάθε πολιτική βλακεία που κάνουμε. (Όρα και το Κυπριακό το 1974. Οι Αμερικανοί μας φταίξανε!). Του είπα και μισο-αστεία, ότι μερικοί Έλληνες πολιτικοί άνδρες πήγανε να κάνουν αυτό που έκανε ο Κρόμγουελ στην Αγγλία προ 300 ετών, και τα κάνανε θάλασσα ως συνήθως! Δεν ξέρω πώς το πήρε αυτό, αλλά κανα-δυό ώρες μετά που έφυγε από το πλοίο έρχεται διαταγή από τον "λφα-Σίγμα" να πάω εκεί. Ήταν κατά τις 8 το βράδυ πια. Παρουσιάζομαι στον Τούμπα και μερικούς άλλους του Επιτελείου. "Βρε Παναγόπουλε, τι του είπες του Συνδέσμου; Λογοφέρατε;", "Όχι σοβαρά, απλώς του είπα να πάει στο διάολο!!" "Άκουσε, πήγε στον Κάμπελ και σε κατήγγειλε. Μάς έστειλε διαταγή ο Κάμπελ να σε θέσουμε υπό περιορισμό και να κάνουμε ανακρίσεις για το επεισόδιο. Καταλαβαίνεις, δεν μπορούμε να κάνουμε αλλιώς".

Ο Κάμπελ ήταν ένας Άγγλος Πλοίαρχος, που είχαν ορίσει οι Άγγλοι να χειριστεί το όλον θέμα της Ελληνικής Στάσεως. Δεν ήταν αυτός που μου είχε μιλήσει εκείνη τη νύχτα στο Στρατόπεδο, ο οποίος ήταν ευγενέστατος. Τούτος εδώ ήταν ένα γαϊδούρι και μισό ή τουλάχιστον έτσι μας φαινόταν τότε. Φερόταν σαν γενικός Δερβέναγας προς όλους τους Έλληνες, από Ναυάρχους μέχρι και τη ναυτουριά, και όλοι τον υπάκουαν και του κάνανε τεμενάδες. Τι να κάνανε οι άνθρωποι υπό τις συνθήκες που επικρατούσαν; "Ηθέλαμέ τα και πάθαμέ τα" που λέει και η Χιώτικη παροιμία.

Ξανά από την Κορβέττα σε Στρατόπεδο

"Πήγαινε να πάρεις το πράγματά σου και θα πας στο πειθαρχικό Στρατόπεδο τάδε (ξεχνώ το όνομά του). Λυπούμαστε πολύ και θα φροντίσουμε να το ξεκαθαρίσουμε το πράγμα γρήγορα". Αισθάνθηκα μεγάλη πικρία, όχι μόνο για τη δική μου περιπέτεια, αλλά και για την Εθνική μας ταπείνωση. Να μας κάνει ό,τι θέλει ένα τέτοιο καθίκι σαν τον Κάμπελ! "Δεν πειράζει κύριε Πλοίαρχε", είπα του Τούμπα, "Θα το βάλω κι' αυτό μαζί με τ' άλλα βάσανα για την Πατρίδα. Το σφάλμα δεν είναι δικό σας, είναι δικό μου που άφησα τον πολιτισμένο κόσμο που ζούσα στην Αγγλία και τη δουλειά μου, κι' ήλθα Εθελοντής να πολεμήσω κοντά στ' αδέρφια μου, τους Έλληνες. Δεν πειράζει!" Τους είδα όλους σε μια αμηχανία και στενοχώρια. Άλλα λόγια δεν αντηλλάγησαν. Χαιρέτησα σύμφωνα με τον κανονισμό, έκανα μεταβολή κι' έφυγα. Πήγα στο πλοίο, μάζεψα το πράγματά μου πάλι, - άρχισε να γίνεται κάπως μονότονη η μανούβρα αυτή! - και νυχτιάτικα πήγα και παρουσιάστηκα στο πειθαρχικό Στρατόπεδο που ήταν πολύ κοντά στην Αλεξάνδρεια. Όλοι κοιμούνταν εκεί και δεν βρήκα κανέναν στον οποίο να ... παραδοθώ! Πήγα στο ξενοδοχείο και παρουσιάστηκα την άλλη μέρα στο Στρατόπεδο.

Αλλά εδώ τα πράγματα ήταν διαφορετικά. Το Στρατόπεδο ήταν μόνο για Αξιωματικούς και είχε όλες τις ευκολίες. Οικήματα από υπόστεγα Κουώνσεται, κρεβάτια, μπάνια, "ευάερο και ευήλιο", σχεδόν αφύλαχτο, και μόνον για τα μάτια καθόταν ένας φρουρός στην πύλη, σχεδόν πάντα κοιμισμένος. Κάθε πρωί πηγαίναμε για κολύμπι στη θάλασσα, και μια-δυο βραδυές την εβδομάδα μπορούσαμε να το σκάμε με τρόπο και να πηγαίνουμε στην πόλη για τσάρκα. Το

φαγητό καλό και συμπληρώναμε από έξω με ιδιαίτερα. Οι "ένοικοι" ήταν πραγματική αριστοκρατία! Συνάντησα εκεί ανθρώπους που είναι σήμερα διακεκριμένες προσωπικότητες στην Ελλάδα, γιατροί, δικηγόροι, επιστήμονες, βιομήχανοι κ.λπ. Μερικοί μάλιστα είναι και πολιτικοί άνδρες! Και πώς βρέθηκαν εκεί; Όταν ετοιμαζόταν να γίνει η Επίθεση (Εμβολή) στα στασιασμένα πλοία, ζήτησαν μόνον Εθελοντές, αλλά όσοι υπηρετούντες στο Ναυτικό δεν... "έθελοντήσαν", αργότερα τέθηκαν υπό κράτηση! Ήταν κυρίως Έφεδροι Αξιωματικοί, ως επί το πλείστον διανοούμενοι, οι οποίοι για τον ένα ή τον άλλο λόγο δεν θέλησαν να λάβουν μέρος στο εγχείρημα αυτό. Αν κάνανε καλά ή κακά, ήταν δική τους δουλειά και σύμφωνα με τη συνείδηση του καθενός. Αλλά η άρνησή τους χαρακτηρίστηκε ως εύνοια είτε προς το "Βενιζελικό" Κίνημα, είτε προς την αριστερίζουσα παράταξη και πάρ' τους μέσα! Καμιά φορά όταν με ρωτούνε στην Ελλάδα, "Τον γνωρίζετε τον τάδε;" απαντώ "Ναι, πολύ καλά, κάναμε φυλακή μαζί!" προς μεγάλη έκπληξη του συνομιλητού.

Για να περνάει η ώρα έφτιαξα ένα "ζωολογικό κήπο" στο Στρατόπεδο, με ένα χαμαιλέοντα, που έπιασα σε κάτι κοκοφοινικίες, μερικούς σκαραβαίους, ένα κολοσαφρά (μεγάλη σαύρα), κι' ένα περιστέρι, απ' αυτό που είχε ο Στρατός για να μεταφέρουν καμιά φορά μηνύματα. Φαίνεται ότι ή είχε ...λιποτακτήσει ή είχε τεθεί υπό κράτηση στο Στρατόπεδο κι' αυτό. Εν πάση περιπτώσει δεν κράτησε πολύ ο ζωολογικός μου κήπος. Τον χαμαιλέοντα τον έβαζαν να αλλάζει χρώματα τόσες φορές, που στο τέλος πέθανε από εξάντληση. Το περιστέρι έφαγε τους σκαραβαίους, ο κολοσαφράς δραπέτευσε και το περιστέρι κάποιος τόκλεψε και ...τόφαγε! (Βρήκαμε τα φτερά εκεί που το μάδησε, εκτός αν ήταν καμιά αλεπού ή νυφίτσα). Το ρίξαμε και λίγο στο ...καζίνο! Βάζαμε λίγη νερωμένη ζάχαρη στο τραπέζι κι' όταν μαζευόταν οι μυίγες, οι τόσο άφθονες στην Αίγυπτο, τις πιάναμε με μια φουχτιά. Ή μονά-ζυγά, ή όποιος έπιανε τις περισσότερες. Είχα κερδίσει εγώ το ρεκόρ με 41 και πήρα τα γρόσια που είχανε μαζευτεί στον κορβανά.

Μετά δυο-τρεις εβδομάδες στο Στρατόπεδο αυτό, με φώναξε ο Διοικητής του: "Κύριε Παναγόπουλε πώς ήλθατε Εδώ;" "Με ταξί". "Όχι, Εννοώ με τι χαρτιά". "Δεν ξέρω, δεν μου δώσανε τίποτα, μου είπαν μόνο από τον Άλφα-Σίγμα να παρουσιαστώ". "Περίεργο, δεν ήλθαν τίποτε χαρτιά για σάς. Θέλετε να μείνετε ή να φύγετε;" Σκέφθηκα λιγάκι: "Να μείνω κανα-δυό εβδομάδες ακόμα, τα θαλάσσια μπάνια κάνουν καλό στο τραυματισμένο πόδι μου", "Όπως θέλετε. Μπορεί να έρθουν και τα χαρτιά σας εν τω μεταξύ". "Ευχαριστώ!"

Έτσι συνέχισα πάλι την καλοπέραση, με την ωραία συντροφιά των "διανοουμένων", αλλά δεν κράτησε πολύ. Μετά καμιά δεκαριά μέρες επιδεινώθηκε το πόδι μου με δυνατό πόνο και πυρετό. Με πήγαν στο νοσοκομείο, όπου έμεινα ένα περίπου μήνα. Όταν βγήκα, νοίκιασα ένα δωμάτιο στην πόλη και περίμενα διαταγές της Υπηρεσίας.

Συστάθηκαν τότε και κάτι ανακριτικές Επιτροπές, για να ανακρίνουν και παραπέμπουν σε Στρατοδικεία τους στασιαστές. Διορίστηκαν δημόσιοι κατήγοροι, κυρίως στρατιωτικοί, και δικηγόροι υπερασπίσεως, κυρίως ντόπιοι Έλληνες δικηγόροι της Αλεξάνδρειας και του Καΐρου. Με φώναξαν και μένα για ανάκριση και κατάθεση στη δίκη των Στασιαστών του "ΑΠΟΣΤΟΛΗ". Εδήλωσα ότι θέλω να παρουσιαστώ ως μάρτυς υπερασπίσεως, όχι τόσο για να βοηθήσω τους στασιαστές, όσο για να παρουσιάσω το βάθος της βρωμιάς που επικρατούσε στους πολιτικολογούντες ανωτέρους Αξιωματικούς της στεριάς. Έγραψα και μια αναφορά με όλα το συμβάντα, η οποία έπιασε 60 χειρόγραφες σελίδες, κατά σύμπτωσιν όσο σχεδόν πιάνει και το "ανά χείρας σύγγραμμα!"

Οι δίκες εγίνοντο πάνω στο επιβατικό πλοίο IONIA, που το είχε επιτάξει το Ναυτικό από τις

αρχές του πολέμου και είχε κι' αυτό κατέβει στην Αίγυπτο όταν έπεσε η Ελλάς το 1941 και βρισκόταν στην Αλεξάνδρεια. Γινόταν χωριστή δίκη για κάθε πλοίο που είχε στασιάσει και είχαν παραπεμφθεί οι Επιτροπές και μερικοί άλλοι, που είχαν λάβει ενεργό μέρος στην Στάση. Από τον "ΑΠΟΣΤΟΛΗ" καμιά δεκαριά όλοι-όλοι. Οι καταδίκες ήτανε στάνταρντ, ποινή θανάτου για τα μέλη των Επιτροπών και ισόβια δεσμά ή 20 χρόνια φυλάκιση για τους άλλους. Τελικά κανένας δεν εκτελέστηκε και μετά μερικούς μήνες από την απελευθέρωση της Ελλάδας και την επιστροφή εκεί, δόθηκε γενική αμνηστία και απολύθηκαν όλοι. Αλλοίμονο μόνο σ' αυτούς που "πήρε η μπάλα" κατά τις μάχες στο πλοία.

Στη δίκη του "ΑΠΟΣΤΟΛΗ" ο δημόσιος κατήγορος ήταν από το Στρατό, ταγματάρχης του δικαστικού, ένας γρουσουζής, όλο φαρμάκι σε ό,τι έλεγε! Ο δικηγόρος υπερασπίσεως ήταν ένας καλός και ικανός άνθρωπος, Αλεξανδρινός. Αυτοί οι δικηγόροι ήξεραν καλά τους Ελληνικούς Νόμους, γιατί οι Έλληνες της Αιγύπτου, καθώς και όλοι οι άλλοι ξένοι εδικάζοντο για όλες τις υποθέσεις από τα Προξενικά Δικαστήριά τους, σύμφωνα με τις περίφημες Διομολογήσεις, και όχι από το Αιγυπτιακά Δικαστήρια. Όλα αυτά κατηργήθησαν φυσικά μετά τον πόλεμο. Το ίδια ίσχυαν και στην Τουρκία μέχρι τη μεταρρύθμιση που έφεραν οι Νεότουρκοι κατά τις αρχές του αιώνα. Πρόεδρος του Στρατοδικείου ο Πλοίαρχος Πεζόπουλος, ένας καλός Αξιωματικός, που το όνομα του είχε μείνει καθαρό από τις βρωμιές της πολιτικολογίας.

Η αναφορά μου διαβάστηκε ολόκληρη, ως μέρος της μαρτυρίας μου και έκανε μεγάλη εντύπωση, γιατί έδινε την πραγματική εικόνα. Ο δημόσιος κατήγορος προσπάθησε να με εξουδετερώσει κάπως, πιάνοντάς με σε αντιφάσεις. Αλλά πώς μπορούσε, αφού είχα ζήσει όλη την υπόθεση τόσο εντατικά, που μπορώ να ξαναγράψω την αναφορά από μνήμης και σήμερα ακόμα, σχεδόν λέξη προς λέξη. Για μια στιγμή μου λέει, "Φαίνεται κύριε μάρτυς ότι και εσείς θα ευνοούσατε τη Στάση, για να προσκομισθείτε ωφελήματα βαθμού και θέσεως, εάν επετύγχανε!" Μου ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι. "Εγώ ωφελήματα βαθμού και θέσεως; Εγώ που άφησα και τη δουλειά μου και το βαθμό μου και τη θέση μου ανάμεσα στους πολιτισμένους ανθρώπους στην Αγγλία, όπου θα γυρίσω όταν τελειώσει ο πόλεμος, και ήλθα εδώ Εθελοντής για την Πατρίδα μου, για να βρεθώ ανάμεσα σ' ανθρώπους σαν και σάς που πολιτικολογούσατε έξω, ενώ εμείς πολεμούσαμε στα καράβια! Για όλους σαν και σάς μαζεμένους, δεν δίνω μια πεντάρα!" Τα είπα μονορούφι και αγριεμένος. Κρα σιωπή επί μερικά δευτερόλεπτα. Μετά ο Τομπάζης, ένας από το μέλη του Στρατοδικείου, απόγονος της παλιάς οικογενείας, Αντιπλοίαρχος του Ναυτικού και άνθρωπος κάπως αγαθός και ολίγον ...απλοϊκός, βάζει το γέλια, γιατί κανένας δεν εχώνευε φαίνεται το δημόσιο κατήγορο. Το γέλια αυτά σαν να ξύπνησαν τον Πεζόπουλο που είχε μείνει εντελώς σιωπηλός. Γυρίζει στον Γραμματέα του Στρατοδικείου και του λέει: "Γραμματέα, κάνετε αμέσως αναφορά προς το Υπουργείο, να επιβληθεί στον Μάρτυρα το ανώτατον όριο ποινής δια πρωτοφανή αναιδεια ενώπιον του Στρατοδικείου! Πηγαίνετε έξω Μάρτυς!"

Κούτσα-κούτσα και με το μπαστουνάκι μου, γιατί με πονούσε ακόμα το πόδι μου, βγαίνω έξω από την αίθουσα και περίμενα. Μετά λίγη ώρα βγαίνει και ο δικηγόρος: "Ακούστε, τα κανόνισα να συνεχίσετε την μαρτυρία σας. Θα έρθετε μέσα και θα ζητήσετε συγγνώμη από το Στρατοδικείο πρώτα, γιατί παραφερθήκατε". Όλο χαμόγελο ήταν, γιατί πήγαινε καλά η υπόθεσή του. "Και η ανωτάτη ποινή που μου επέβαλαν;" ρώτησα, "Τι διάολο! Σε θάνατο θα με καταδικάσουν, επειδή παραφέρθηκα λίγο;", "Όχι βρε αδελφέ! Όχι σε θάνατο! Το ανώτατο όριο ποινής που μπορεί να επιβάλει το υπουργείο, χωρίς δίκη, είναι 30 μέρες φυλάκιση". Αχού, σκέφτηκα, φτου κι' απ' την αρχή με τα Στρατόπεδα πάλι! Μπαίνω μέσα, ζητώ συγγνώμη από το "σεβαστό Στρατοδικείο", διότι παραφέρθηκα, "τούτου οφειλομένου στην

ένταση, λόγω των τρομερών γεγονότων στα οποία υπήρξα αυτόπτης μάρτυς και επίσης συνεπεία των ισχυρών πόνων του τραύματος μου", κ.λπ., κ.λπ. Συνέχισα την μαρτυρία μου, απάντησα ικανοποιητικά σε μερικές ερωτήσεις του Πλοιάρχου Πεζόπουλου, - ο δημόσιος κατηγορος δεν άνοιξε το στόμα του καθόλου μετά το επεισόδιο. Μου χαρίστηκε και η ποινή και έφυγα και πήγα στην Υπηρεσία μου.

Το αποτελέσματα της δίκης ήταν να καταδικαστούν σε ισόβια το μέλη της Επιτροπής, σε 20, 10 και 5 χρόνια φυλακής μερικοί και ένας-δυο αθωώθηκαν. Ήταν η μόνη δίκη που κανένας δεν καταδικάστηκε σε θάνατο, παρ' όλο που ο δημόσιος κατηγορος ζήτησε την ποινή του θανάτου για όλους πέρα ως πέρα! Όπως έγραψα και προηγουμένως, μετά μερικούς μήνες δόθηκε αμνηστία σε όλους και γύρισαν στην Ελλάδα ελεύθεροι. Και μόνο οι αδικοσκοτωμένοι νεκροί του αδελφοκτόνου αυτού πολέμου αναπαύονται στους τάφους τους, χωρίς αμνηστία αυτοί!

Πριν κλείσω το κεφάλαιο αυτό θα πρέπει να κάνω ένα-δυο σχόλια, αλλά μόνον επί θεμάτων που βασίζονται αποκλειστικά στα δικά μου αυτιά και μάτια. Μετά τις δίκες των Στασιαστών έγιναν πειθαρχικά Συμβούλια για τους Αξιωματικούς. Δηλαδή εκρίνοντο κατά πόσο φέρθηκαν και έδρασαν όπως αρμόζει στις κρίσιμες ώρες των γεγονότων. Η γενική ερώτηση που απευθύνετο σε όλους ήταν: "Διατί δεν φύγατε από τα Πλοία, όταν είδατε ότι εξεδηλώθη Στάσις; Ή τουλάχιστον δεν προσπαθήσατε να φύγετε;" Πάλι μάρτυς εγώ με την αναφορά μου και με τα λόγια που άκουσα από το στόμα του Αρχηγού του Στόλου Ναυάρχου Αλεξανδρή: "Να μείνουμε μέσα έστω και εξευτελισμούς υφιστάμενοι! Αυτό απαιτούσε το υπέρτατον προς την Πατρίδα καθήκον μας!" Ένας Πρόεδρος Συμβουλίου μου απήντησε: "Έπρεπε να καταλάβετε ότι οι διαταγές αυτές δεν ήταν σωστές και να μην τις ακολουθήσετε". "Και με ποία βάση θα έπρεπε να κρίνουμε τις διαταγές τού Ναυάρχου, εμείς που ταξιδεύαμε και βλέπαμε μόνον ουρανό και θάλασσα 28 ημέρες τον μήνα;" απάντησα. "Εσύ είσαι έφεδρος και δεν τα καταλαβαίνεις αυτά!" Είπα μόνο "Βέρυ σόρυ", κι' έκλεισα το στόμα μου, γιατί αισθανόμουν να μου ανεβαίνει το αίμα στο κεφάλι και δεν είχα καμιά όρεξη να δοκιμάσω και κανένα ...πέμπτο Στρατόπεδο!

Έ, λοιπόν, ο Ναύαρχος Αλεξανδρής δεν παρουσιάστηκε σαν άντρας να μιλήσει στα Συμβούλια και να πάρει την ευθύνη για να προστατεύσει τους Αξιωματικούς του και κυρίως αυτούς που θαλασσοδέρνονταν σαν κι' εμάς και κινδύνευαν τη ζωή τους κάθε μέρα στα πελάγη. Κάτι μισόλογα μασημένα είπε σε ένα Συμβούλιο, που καμιά επίδραση δεν είχαν. Θεός συγχωρέσει τον. Πέθανε προ 3-4 ετών και ας του συγχωρέσουμε κι' εμείς το κρίμα, που πήρε στο λαϊκό του τόσους ανθρώπους. Ο αποθανών δεδικαίωται!

Ετοιμάζαμε την επιστροφή στην Ελλάδα. Ήταν πια Νοέμβριος του 1944 και φαινόταν ότι οι Γερμανοί τα μαζεύανε για να φύγουν από την Ελλάδα και τα Βαλκάνια εν γένει. Θα πήγαινα στα νησιά του Αιγαίου με ειδικές αποστολές των κομάντος.

Επίλογος

Μετά τις δίκες, καταδίκες, πειθαρχικά συμβούλια κ.λπ., τα Πλοία που ήσαν στη Μέση Ανατολή επανδρώθηκαν όπως-όπως, με ό,τι πληρώματα κατάφεραν να μαζευτούν φύρδην-μίγδην και μπόρεσαν να γυρίσουν στην Ελλάδα, αφού έφευγαν οι Γερμανοί. Άλλα Ελληνικά Πολεμικά, που βρίσκονταν στη Μάλτα ή Αγγλία, είχαν λιγότερες φασαρίες, αλλά κι' αυτών η δράση περιορίστηκε σε μικροπράγματα. Οι Σύμμαχοί μας δεν μας εμπιστεύονταν πια. Όσοι είμαστε στην Αίγυπτο τριγυρίζαμε ντροπιασμένοι και εξευτελισμένοι. Ό,τι χειρότερο έχει η

ράτσα μας, βγήκε στην επιφάνεια. Αλληλοκατηγορίες, μικροπρέπειες, συκοφαντίες και τα όνειρά μας των δύσκολων χρόνων του πολέμου, να γίνει Ελληνική η Κύπρος, η Βόρειος Ήπειρος και τόσα άλλα, έσβησαν.

Μια δυνατή αηδία με είχε καταλάβει και το μόνο που περίμενα ήταν να τελειώσει πια ο πόλεμος, να γυρίσουμε στην Ελλάδα και να φύγω όσο πιο μακριά μπορούσα. Η επιστροφή στην Πατρίδα και στους δικούς μας ήταν το μόνο φως στον σκοτεινό ορίζοντα. Δεν ξέραμε τότε ότι άλλος αλληλοσπαραγμός περίμενε το φτωχό Έθνος μας, χειρότερος από αυτόν που είχαμε δει στην Μέση Ανατολή.

Με μεγάλη ανακούφιση μπήκα στο πλοίο και τραβήξαμε για τα νησιά. Ο αέρας του πελάγους καθάρισε το μυαλό μου και ένα δυνατό συναίσθημα με κατέλαβε σαν να είχα βγει από ένα βάθρο και να άρχιζα μια νέα ζωή.

Μετά τον γυρισμό στην Ελλάδα ήλθα στην Αμερική για να μεταταχθώ στο Αμερικανικό Ναυτικό, για τον πόλεμο της Ιαπωνίας, ο οποίος όμως τελείωσε με τις ατομικές βόμβες το 1945, κι' έτσι έμεινα ως Έφεδρος Αξιωματικός του Αμερικανικού Ναυτικού. Ζώντας στην Αμερική είχα μερικά επεισόδια που σχετίζονταν με το Κίνημα της Μέσης Ανατολής. Κάνα-δυο απ' αυτά περιγράφω παρακάτω, γιατί είναι νομίζω και αστεία και χαρακτηριστικά.

Αρχές του 1947 είχα δυο βαπόρια που επέβλεπα τις επισκευές τους. Ήταν από τα 100 τύπου Λίμπερτυ που έδωσε η Αμερικανική Κυβέρνηση στην Ελλάδα, για διανομή στους Έλληνες Εφοπλιστές, αναλόγως των πλοίων τους που έχασαν στον πόλεμο από τορπιλλισμούς. Το ένα βρισκόταν στο Νιούπορτ Νιούς και το άλλο στη Βαλτιμόρη. Για να προλαβαίνω και τα δυο, δούλευα την ημέρα στη μια πόλη, έμπαινα το βράδυ στο λεωφορείο και το πρωί έφτανα στην άλλη. Το βράδυ πάλι ανάστρεφα το ταξίδι. Έτσι επόπτευα την εργασία του κάθε πλοίου και οι λίγες ώρες ύπνου στο λεωφορείο μου έφταναν. Είμαστε νέοι τότε! Ένα βράδυ, εκεί που έκανε στάση το λεωφορείο στο Ρίτσμοντ, μπαίνουν μέσα ένα τσούρμο άνθρωποι και ένας κάθεται δίπλα μου. Τους ακούω να μιλάνε μεταξύ τους δυνατά και... Ελληνικά. Ξαφνιάστηκα και ξύπνησα για καλά. Κοιτάζω δίπλα μου και δεν πίστευα το μάτια μου. Ο Κήρυκας Τελής, ο "αρχιστασιαστής", ή μάλλον ένας από τα 5 μέλη της Επαναστατικής Επιτροπής στον "ΑΠΟΣΤΟΛΗ", που τελευταία φορά τον είχα δει στο Στρατοδικείο να καταδικάζεται σε ισόβια δεσμά! "Ρε Κήρυκα, τι γυρεύεις εδώ;", "Κύριε Παναγόπουλε! Εσείς... Εδώ... Πώς.." έχασε το λόγο του από την έκπληξή του! Είχε πάρει την αμνηστία, βγήκε από τη φυλακή και μπαρκάρισε στο Εμπορικό Ναυτικό. Πήγαινε μαζί με τους άλλους από ένα βαπόρι στο Μομπίλ της Αλαμπάμας σε άλλο στην Νέα Υόρκη. "Κοίταξε, Κήρυκα", του είπα, "μην τυχόν και κάνεις καμιά Επανάσταση μέσα στο λεωφορείο, θα γίνουμε από δυο χωριά! Έχω δουλειά στη Βαλτιμόρη πρωί-πρωί, κι' αν είναι να κάνεις τίποτα να το κάνεις μετά τη Βαλτιμόρη!" Ντράπηκε με το αστείο μου. Του είπα να περάσει από το Γραφείο μας στη Νέα Υόρκη και από τότε εργαζόταν ως Δεύτερος αρχικά, και μετά Πρώτος μηχανικός στα δικά μας πλοία, μέχρι που πήρε τη σύνταξή του προ 2-3 ετών. Μια φορά μάλιστα ήταν σ' ένα πλοίο μας που έπαθε ζημιά στην Κεϋλάνη και είχε έλθει για την επιθεώρηση της ζημιάς και ο αντιπρόσωπος των ασφαλιστών μας, ένας Εγγλέζος. Είδε τον Κήρυκα που ήταν Πρώτος Μηχανικός να δουλεύει ακούραστος και ακατάπαυστα για την αντιμετώπιση της ζημιάς και μου λέει: "Αυτός ο Τσήφ σάς είναι πολύ αφοσιωμένος Κύριε Παναγόπουλε". "Βέβαια", του λέω. "Πώς μπορείτε να βρίσκετε τέτοιους ανθρώπους σήμερα που έχουν όλοι ψευτίσει. Πώς έτυχε να τον γνωρίσετε;", " Όταν μου βαλε ένα πιστόλι στην κοιλιά και με έθεσε υπό κράτηση στο Πολεμικό Πλοίο που υπηρετούσαμε μαζί", του απαντώ, βάζοντας και λίγο αλατάκι. Τα' χασε ο

άνθρωπος κι' ούτε μπορούσε να καταλάβει πώς είναι δυνατόν να συμβαίνουν τέτοια πράγματα στον κόσμο!

Ένα άλλο κωμικό επεισόδιο, ήταν με την Αμερικανική Ύπηρεσία Μεταναστεύσεως της Νέας Υόρκης. Όταν έγινα εγώ Αμερικανός πολίτης, είχα δηλώσει ότι είχα υπηρετήσει στο Ελληνικό Ναυτικό κατά τον πόλεμο. Όταν λοιπόν έκανε αίτηση για πολιτογράφηση κανένας άλλος Έλληνας, που είχε υπηρετήσει κι' αυτός στο Ναυτικό, ερχόταν ένας επιθεωρητής της Ύπηρεσίας Μεταναστεύσεως, απ' αυτούς που ερευνούν για τον χαρακτήρα και το παρελθόν του αιτούντος και ρωτούσε αν τον ήξερα. Είχε έλθει 3-4 φορές για διάφορα πρόσωπα και για όλους έκανα καλές συστάσεις. Μετά την τελευταία φορά όμως, αφού πέρασε κανένας μήνας, μου τηλεφωνάει για να με δει επειγόντως. Ήρθε τρέχοντας ο άνθρωπος και ήταν τρομερά ανήσυχος. "Για εκείνον τον πρώην Αξιωματικό τον τάδε, που μου δώσατε καλές συστάσεις προ ενός μηνός, θα εκπλαγείτε αν σας πω κάτι το τρομερό, που δεν το ξέρατε". Εξεπλάγην κι' εγώ. "Τι έκανε, κανένα φόνο ή ληστεία;" "Όχι, χειρότερο. Είχε λάβει μέρος σε Στάση!" Με πήραν το γέλιο. "Κύριε Παναγόπουλε, Στάσις εν καιρώ πολέμου είναι το μεγαλύτερο έγκλημα στον Αμερικανικό ποινικά κώδικα. Ποινή θάνατος, χωρίς χάρη. Πώς γελάτε με μια τέτοια περίπτωση;" Του εξήγησα πώς είχε η υπόθεση του τάδε. Ήταν από τους συμμετασχόντας στο πρώτο, "μαλακό", Κίνημα των "Βενιζελικών". Δεν πρόφτασε να το σκάσει όταν παραλάβανε οι Επιτροπές των "Εαμιτών" και αποκλείστηκε σε μια Ύπηρεσία Ξηράς, στην οποία υπηρετούσε. Έτσι τον πήρε το σχέδιο, όταν έγιναν τα πειθαρχικά Συμβούλια και απετάχθη ως ευνοήσας την Στάση. Αυτό κάπως έφτασε στ' αυτιά της Αμερικανικής Ύπηρεσίας Μεταναστεύσεως, και θορυβήθηκαν οι άνθρωποι. Του είπα την ιστορία της πλεκτάνης των δύο Κινήματων, και πρόσθεσα ότι κάθε ...αξιοπρεπής Ανώτερος Αξιωματικός του Ελληνικού Ναυτικού κατά την καριέρα του πρέπει να έχει καταδικαστεί κανα-δυό φορές εις θάνατον και δυο-τρεις σε ισόβια ή 20 χρόνια, για συμμετοχή σε πολιτικά Κινήματα, ειδικά δεν είναι τίποτα! Κι' ο Ναύαρχος Αλεξανδρής είχε τις ...αρμόζουσες καταδίκες του 1935 και μερικές προηγούμενες, ειδικά πώς θα γινόταν Ναύαρχος και Αρχηγός τού Στόλου;! Εγώ με τα μάτια μου είχα δει καμιά εικοσαριά Κινήματα και Αντικινήματα, από του Παγκάλου το 1926, αν θυμάμαι καλά, μέχρι του Μεταξά το 1936. (Χώρια του Παπαδόπουλου το 1967, του Βασιληά το 1968 και του Ιωαννίδη το 1973). Άκουγε ο άνθρωπος με προσοχή το μάθημα αυτό της "Κινηματολογίας" και έγραφε σημειώσεις. μα τελείωσα έκατσε και μελέτησε τις σημειώσεις του, κι' έβλεπα ότι δεν μπορούσε να' βρει άκρη. Μετά μισή ώρα περίπου μου λέει: "Κύριε Παναγόπουλε, αν αυτά που μου εξηγήσατε είναι σωστά, βγαίνει ότι ο Ναύαρχός σας έκανε στάση εναντίον του εαυτού του. Πώς είναι δυνατόν;" "Ακούστε", του λέω, "Είναι ακριβώς όπως τα λέτε, αλλά μην προσπαθείτε να εξηγήσετε δια της λογικής το Ελληνικά πολιτικά πράγματα. Έχουμε δική μας λογική γι' αυτά κατ' ευθείαν από τον Αριστοτέλη και τον Σωκράτη! Ο τάδε είναι καλός άνθρωπος και θα ωφεληθεί η Αμερική να τον κάνει πολίτη". Έφυγε ο άνθρωπος σκεπτικός και κουνώντας το κεφάλι του! Ο τάδε έγινε Αμερικανός και είναι σήμερα διακεκριμένος οικονομολόγος και επιχειρηματίας. Δεν τον έχω δει επί πολλά χρόνια.

Και λίγα λόγια για τα διάφορα πρόσωπα που εμφανίζονται στην θλιβερή αυτή ιστορία: Ο Ναύαρχος Αλεξανδρής πέθανε προ 3 ετών περίπου, όπως ανάφερα και πριν. Ο Κυβερνήτης μας Αλεξάνδρου ζει απόστρατος στην Αθήνα. Ο Ύπαρχος Μουργινάκης πέθανε νέος προ δύο ετών. Ήταν πάντα καλό παλληκάρι και στενός μου φίλος. Το 1941 όταν έπεσε η Ελλάδα, έφερε μοναχός του, νεαρός Σημαιοφόρος τότε, ένα Αντιτορπιλικό, το ΝΙΚΗ στη Μέση Ανατολή, όταν όλοι οι ανώτεροί του Αξιωματικοί το σκάσανε από το καράβι και κρυφτήκανε. Ο γιος του Γιώργος, είναι αγαπητό μέλος της παροικίας μας στη Νέα Υόρκη. Ο Νίκος ο Πίπτας, του караβιού μας, κι' αυτός στενός μου φίλος, ζει στην Αθήνα, καλός οικογενειάρχης, και βλεπόμεστε τακτικά. Είναι πάντα χοντρός και η ...φαλακρίτσα του που άρχισε με τις σφαίρες

της νύχτας της μάχης έχει λίγο μεγαλώσει. Ο Τούμπας, απόστρατος Ναύαρχος και διακεκριμένο μέλος της Ακαδημίας Αθηνών, ζει στην Αθήνα και τον βλέπω με μεγάλη ευχαρίστηση αρκετά συχνά. Ο... "αρχιεπαναστάτης" Κήρυκας Τελής, όπως έγραφα και πριν, είναι συνταξιούχος Α' Μηχανικός του Εμπορικού Ναυτικού, αφού εργάστηκε στα βαπόρια μας 33 χρόνια. Τον βλέπω ταχτικά και περνάει τον καιρό του ψαρεύοντας χταποδάκια. Ήχασα να αναφέρω ότι δεν έκανε επανάσταση στο ...λεωφορείο τη νύχτα του 1947, όταν πηγαίναμε μαζί στη Βαλτιμόρη!

Κι' η Κορβέττα ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ τί έγινε; Πέρασε τα γεράματά της ως πλοίο "Ευκαιρία" μετά τον πόλεμο. Δηλαδή μετέφερε τους εργάτες και τους αδειούχους από τον Πειραιά στο Ναύσταθμο της Σαλαμίνας, πίσω-μπρος, μέχρι το 1978, νομίζω, και μετά τη διέλυσαν για παλιοσίδερα. Μόλις το' μαθα έτρεξα να πάω να κόψω το κομμάτι της λαμαρίνας που είχε τις επτά σφαίρες που προορίζονταν για τον Νίκο τον Πίττα τη νύχτα της μάχης, αλλά δεν πρόλαβα. Ήθελα να το κορνιζώσω και να του το χαρίσω για ενθύμιο!

Και μερικά λόγια για μένα: Όπως τελείωνα τη "συγγραφή" τούτη, μου λέει η γυναίκα μου: "Τι έπαθες και κουτσαίνεις;" Ξαφνιάστηκα γιατί δεν το είχα καταλάβει, κι' αισθάνθηκα τότε και ένα πόνο στο πόδι μου! Είχα πάθει "αυθυποβολή" - δεν είμαι και τόσο δυνατός στους ιατρικούς όρους- από τα δυνατά συναισθήματα που ξύπνησαν μέσα μου, με τις αναμνήσεις των γεγονότων εκείνων. Έβαλα και το θερμόμετρο, αλλά ευτυχώς δεν είχα σηκώσει και πυρετό!

Ευγένιος Παναγόπουλος

Υστερόγραφο:

Θέλω να τονίσω άλλη μια φορά ότι όταν μεταχειρίζομαι τους όρους "Βενιζελικοί", "Εαμίτες", "Φασίστες" κ.λπ. το κάνω χωρίς να δίνω κάποια πολιτική χροιά. Απλώς χρησιμοποιώ τα ονόματα με τα οποία αποκαλούσαν ο ένας τον άλλο.

